

İşlevsel Demokrasi için Hakları Savunmak, Sesleri Güçlendirmek: Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü

Kıbrıs'ın kuzeyinde Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Hakkı
İzleme Raporu

Ocak 2022- Aralık 2022

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. İçerik tamamıyla İnsan Hakları Platformu sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

İnsan
Hakları
Platformu
Human Rights Platform

Kıbrıs'ın kuzeyinde
Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Hakkı İzleme Raporu
Ocak 2022- Aralık 2022

Hazırlayan
Didem Erođlu

Katkıda Bulunanlar
Ali Dayıođlu - **Editör**
Yađmur İzcan - **Hukuki Görüş**
Adem Arkadaş & Selen Lermiođlu Yılmaz & Luben Panov - **Uzman Görüşü**

📍 Girne Caddesi 168, Lefkoşa
✉ insanhaklariplatformu@gmail.com
f ihp.hrp @ ihp.hrp ihp_hrp

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. İçerik tamamıyla İnsan Hakları Platformu sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

**insan
Hakları
Platformu**
Human Rights Platform

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	3
Yönetici Özeti	5
Giriş	6
Metodoloji	6
Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Arka Plan Bilgisi	7
Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü İle İlgili Bulgular	8
A.Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Bağlamında Yasal Durum Analizi	10
B.Kıbrıs'ın kuzeyinde Örgütlenme Özgürlüğü Bağlamında Durum Analizi	11
1.Üyelik, Kayıt ve Kuruluş Amaçları ile İlgili Kısıtlamalar	11
2. Kaynak Geliştirme ve Mali Sorumluluklar	16
3. Sivil Toplumun Karar Alma Süreçlerine Katılımı	22
C.Kıbrıs'ın kuzeyinde Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Bağlamında Durum Analizi	23
1.İzinlendirme ve Bilgilendirme Süreci	24
2.Barışçıl Toplanma Hakkına Getirilen Kısıtlamalar	25
3.Barışçıl Eylemlerde Kolluk Kuvvetlerinin Yaklaşımı	26
Sonuç ve Öneriler	28

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu rapor, Kıbrıs'ın kuzeyinde demokratik haklar çerçevesinde örgütlenme ve barışçıl toplanma hak ve özgürlüklerinin 'mevzuat' ve uygulamadaki durumunu, bu konudaki hak ihlallerini 2022 yılı merceğinden ortaya koymak amacıyla ve bu konularda gerçekleştirilecek savunuculuk çalışmalarına kaynak olması hedefiyle ilk kez İnsan Hakları Platformu (İHP) tarafından hazırlanmıştır. Raporun, gelecek yıllarda yapılacak izleme çalışmalarına temel oluşturması da amaçlanmıştır.

Merkez Kaymakamlık'tan alınan verilere göre 2022 yılı itibarıyla Kıbrıs'ın kuzeyinde 1,185 kayıtlı dernek bulunmaktadır. Ayrıca 74 hayır kurumu ve 452 vakıf vardır. Kayıtlı sivil toplum örgütleri (STÖ) sayıca fazla olmakla beraber birçoğu aktif değildir. Son on yıllarda sivil topluma sağlanan Avrupa Birliği (AB) hibeleri ve teknik destekler sayesinde, profesyonel çalışan istihdam edebilen, örgüt kapasitesini geliştiren, insan hakları odaklı çalışmalar yapan STÖ'lerin sayısı ve sosyal etkileri artmıştır. Yine de bunlar sivil toplumun küçük bir kısmını oluşturmaktadır ve istenilen düzeyde değildir.

Bu konuda yapılan izleme çalışmasında örgütlenme hakkının ve sivil toplumun gelişmesinin önünde ilgili 'mevzuat' ve uygulamadaki sorunlar, fonlara/kaynaklara erişimde yaşanan sıkıntılar ve sivil toplumun karar alma mekanizmalarına katılımı konusundaki elverişsiz ortam öne çıkmıştır. Bu konularda öne çıkan hak ihlalleri ve kısıtlamalar raporun sonundaki 'Sonuç ve Öneriler' kısmında detaylandırılmıştır. Genel olarak 'yabancı'ların örgütlenme hakkına erişiminde ciddi kısıtlamalar dikkat çekmiştir. Keza, Kıbrıs'ın kuzeyinde yaşayan bir çok yabancı bulunmasına rağmen kayıtlı bir dernek bulunmamaktadır. 'Yasada' yetkili merci olan kaymakamlıklardaki kaynak eksikliği ve bölgeler arasında uygulamadaki farklılıklar sivil toplum için bu hakkın kullanımını zorlaştırmaktadır. Özellikle fonlara erişim, teşvikler ve mali raporlama konularının farklı 'yasalar' altında, özel sektör gibi diğer tüzel kişilerle birlikte düzenlenmiş olması hem karmaşa yaratmakta hem de uygulamayı zorlaştırmaktadır. Sivil toplum için ayrılmış fon kaynaklarının kısıtlı olması ve özellikle kamu fonlarının şeffaf olmaması ve önceden belirlenmiş kriterlere göre adil bir şekilde dağıtılmaması sivil toplumun gelişiminin önünde ciddi bir engel olarak yer almaktadır. Etkili bir sivil toplum için hayati önemi olan karar alma süreçlerine katılım konusu da oldukça sıkıntılıdır. Sivil toplumun karar alma mekanizmalarına ve süreçlerine dahilyeti epeyce sınırlıdır, etkin değildir ve standartlaştırılmamıştır.

Örgütlenme özgürlüğü ile ilgili olarak 2022 yılında Türkiye Cumhuriyeti (TC) hükümeti ile Kıbrıs Türk toplumu 'yönetimi' arasında imzalanan protokolde sivil toplumun hedef gösterilmesi, bazı dernekler tarafından düzenlenen kamuya açık olmayan faaliyetlere (konferans, genel kurul gibi) sivil polis yaptığı ziyaretler endişe yaratmıştır. Ayrıca, barış kültürünü geliştirmeyi hedefleyen, kadın sağlığı konusunda çalışan ve toplumsal cinsiyet eşitliği çalışan 3 farklı STÖ'nün faaliyetlerine müdahale edilmiş; projeleri durdurulmuş ve/veya ilgili kurumla protokolleri iptal edilmiştir.

Barışçıl toplanma özgürlüğü konusunda da 'anayasa' ile de çelişen ve uluslararası standartlarla ters düşen oldukça eski ve tadil edilmemiş 'yasalar' dikkat çekmiştir. 'Yasa' ile uygulama arasındaki farklar da bir diğer önemli bulgudur. Her ne kadar Yüksek Mahkeme bu farkları, barışçıl toplanma hakkına erişim lehine olacak şekilde kapatacak kararlar vermişse de uygulamada eylemin amacı, şekli, nerede yapıldığı ve kimin tarafından düzenlendiğine bağlı olarak, gerek kaymakamlıklar gerekse kolluk kuvvetleri hakkı kısıtlayacak şekilde hareket etmektedir. Böylesi durumlarda ilgili kişilerin (eylemcilerin) 2022'de de yaşadığı üzere, cezai kovuşturma ve soruşturma süreçlerine tabii tutulmaları söz konusu olabilmektedir. Mahkemenin konuyla ilgili karar üretinceye değin devam eden kovuşturma, soruşturma ve yargılama süreci, maddi ve manevi sonuçlar doğurmakta, ifade özgürlüklerini toplanma özgürlükleri aracılığıyla kullanmak isteyen gruplar arasında soğutucu bir etki yaratabilmektedir.

GİRİŞ

Bu rapor, Kıbrıs'ın kuzeyinde Ocak-Aralık 2022 döneminde örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü konularında 'yerel mevzuat'ın ve ilgili politikaların analizi ve gerçekleşen hak ihlallerinin izlenmesi sonucunda oluşturulmuş olup, İHP'nin çalıştığı 5 temel hak alanını kapsayan daha geniş bir raporun bir bileşeni olarak hazırlanmıştır. Raporun hedefi, Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü konularında Kıbrıs'ın kuzeyindeki olumlu ve olumsuz eğilimler ile uygulamaları tanımlamak ve bu konularda mevcut durumun iyileştirilmesine yönelik öneriler sunmaktır. Kıbrıs'ın kuzeyinde bu alanlarda hazırlanan ilk izleme raporu olduğu için raporda, 2002 yılı itibarıyla ilgili 'yerel mevzuat' ile uluslararası standartlar arasındaki boşluğun analiz edilmesine ağırlık verilmiştir.

Demokratik haklar olarak tanımlayabileceğimiz üç temel hak alanı olan Örgütlenme Özgürlüğü, Barışçıl Toplanma Özgürlüğü ve İfade Özgürlüğü birbirleriyle ilişkili, demokratik bir toplumun olmazsa olmazı olan hak alanlarıdır. Lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve artı (LGBTI+) Hakları, Çocuk Hakları, Çalışan Hakları, Mülteci Hakları gibi birçok hakkın da ön koşuludur. Örgütlenme özgürlüğü kapsamında STÖ'lerin, barışçıl toplanma özgürlüğü, ifade özgürlüğü, etkili başvuru hakkı, adil yargılanma hakkı ve ayrımcılığa karşı korunma hakkı gibi diğer insan haklarından yararlanmaları da gerekmektedir. Kıbrıs'ın kuzeyinin bir de facto yapı olarak uluslararası sistemde hukuken devlet olarak kabul görmemesi nedeniyle birkaç istisna hariç dışsal meşruluğa sahip kurumlarının bulunmamasının yanı sıra hem uluslararası sözleşmelere resmen taraf olamaması hem de gerçekleşen hak ihlallerinin görünürlüğünün az olması bunun gibi izleme raporlarının önemini artırmaktadır.

METODOLOJİ

Bu rapor, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlükleri konularında uluslararası standartlar, sözleşmeler, kılavuz dokümanlar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları dikkate alınarak önceden belirlenmiş göstergeler doğrultusunda oluşturulmuştur. Yerel ve uluslararası 'mevzuat' taranmış, ayrıca arka plan araştırması yürütülerek ilgili raporlar, araştırma sonuçları, kılavuz dokümanlar, analizler, makaleler ve uluslararası belgeler taranmıştır. Özellikle sivil toplum için elverişli ortam yaratma konusunda alanda çalışan AB tarafından finanse edilen Sivil Alan Teknik Destek Projesi ve Sivil Toplum İnisiyatifi Derneği (SiTi) ekibiyle süreçte çeşitli toplantılar gerçekleştirilmiş ve bu konuda yayınladıkları araştırma sonuçları ve raporlardan yararlanılmıştır. Yıl boyunca medya taraması da yapılmıştır.

İzleme çerçevesinde Polis Genel Müdürlüğü, Yüksek Mahkeme Genel Sekreterliği, Hukuk Dairesi (Başsavcılık), Lefkoşa Kaymakamlığı, Mağusa Kaymakamlığı ve Girne Kaymakamlığına, 'Bilgi Edinme Hakkı Yasası' kapsamında bilgi edinme dilekçeleri sunulmuştur. Kaymakamlıklara ziyaretler gerçekleştirilmiş ve birebir İlçe Müfettişleri ile mülakatlar yapılmıştır. Ayrıca STÖ'lerle sıklıkla çalışan bir muhasebe şirketi ile de mülakat yapılmıştır. Toplamda 18 STÖ (hak odaklı çalışan örgütler, kayıt yaptırmadan çalışan örgütler, kırsal bölgedeki örgütler) ve 2 büyük sendika gibi örgütlenmelerin yetkilileriyle mülakatlar yapılmış ve 2 odak grubu çalışması gerçekleştirilmiştir.

ÖRGÜTLENME VE BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ ARKA PLAN BİLGİSİ

Örgütlenme özgürlüğü, barışçıl toplanma ile düşünce ve ifade özgürlükleri ile birlikte anlam kazanır. Toplanma, örgütlenme ve ifade özgürlükleri hem bireysel hem de kolektif haklar olarak kabul edilirler ve işlevsel bir demokrasinin olmazsa olmazıdır.

Örgütlenme özgürlüğü kapsamında faaliyet gösteren STÖ'ler tanımları gereği ortak bir hedef, ilgi veya faaliyet etrafında gönüllü olarak bir araya gelen birden çok insanın oluşturduğu, organize/örgütlü çalışan, kâr amacı gütmeyen bağımsız kuruluşlardır. STÖ'ler kaydolup tüzel kişilik olarak faaliyet gösterebilecekleri gibi, kayıtsız olarak da faaliyet gösterebilirler.

Soğuk Savaş'ın ardından 1990'larda demokrasi konusunda dünya çapında farkındalığın artması, küreselleşmenin, teknolojik ilerlemelerin ve yeni sosyal katılım biçimlerinin ortaya çıkması gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle sivil toplum yükselişe geçmiş ve insan haklarının dünya çapında yayılmasına katkıda bulunmuştur. Kıbrıs Türk toplumunda da eş zamanlı olarak sivil toplum gelişim göstermiştir. Bu gelişim, demokratikleşme, barış ve AB ile bütünleşme süreçleri çerçevesinde sivil toplumun desteklenmesi fikriyle ivme kazanmıştır. Ayrıca, 2000-2001 döneminde yaşanan ekonomik kriz, Türkiye'ye olan aşırı bağımlılık ve müdahalelere karşı artan hoşnutsuzluk birçok sivil toplum örgütü için itici bir güç olmuştur.¹ CIVICUS Sivil Toplum Endeksi projesinin (CSI) 2005 yılında gerçekleştirdiği ilk kapsamlı ve katılımcı sivil toplum değerlendirmesi raporunda sivil toplumla ilgili olarak bugüne kadarki en önemli gelişmenin, birçok STÖ'nün 2004 Annan Planı'nın desteklenmesinde rolü olduğunu söylemektedir: "BM planı resmi olarak açıklanmadan önce bile sivil toplum, daha sonra Annan Planı'nın birçok özelliğini paylaşan bir çözümü desteklemek için geçici şemsiye birlikler oluşturmada önemli bir rol oynamıştı[r]".² Yine bu dönemde sendikaların ve platformların birçok büyük kitlesel eylemde oynadıkları rolün altını çizmek gerekir. Kıbrıs Türk toplumunda sokak (kamusal alan) eylemleri sivil toplum ve muhalefet tarafından sıkça kullanılan bir ifade biçimidir. Diğer yandan, Frederich Ebert Stiftung Vakfı'nın 2022 "Yolsuzluk Algısı Raporu"na göre sivil toplum, yolsuzluğu önlemede en güvenilir kurumlar arasında, mahkemelerden sonra yer almaktadır. Kıbrıs'ın kuzeyinin *de facto* devlet statüsüne rağmen, STÖ'lerin uluslararası bağlantılar kurabiliyor olmaları sivil toplumun bir başka önemli rolünü öne çıkarmaktadır.

Kıbrıs'ın kuzeyinde sivil toplumun örgütlenme şekilleri, dernekler, odalar, birlikler, vakıflar, hayır kurumları, kâr amacı gütmeyen işletmeler, kooperatifler, sendikalar ve kayıt yaptırmadan çalışan örgütlenmeler (raporda bundan sonra inisiyatifler olarak bahsedilecektir) olarak çeşitlenmektedir. Bu çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle, Rapor, öncelikle, Kıbrıs'ın kuzeyinde kayıtlı derneklere, ardından da vakıflar, hayır kurumları ve inisiyatiflere ilişkin düzenleme ve uygulamalara bakmaktadır. Diğer taraftan, barışçıl toplanma özgürlüğü konusunda sendikalara özel bir yer ayrılmıştır. Sendikalar tarihsel olarak güçlü bir pozisyona sahip örgütler olarak birçok toplumsal eylemin öncüsü olmuşlardır. Burada altı çizilmesi gereken bir nokta, Kıbrıs Türk toplumunda sendikalaşmanın özellikle kamu sektörü üzerinde yoğunlaşmasıdır. Özel sektörde sendikalaşma girişimleri genelde başarılı olamamıştır. Çalışan hakları, iş güvenliği gibi insan haklarına ulaşmada yaşanan ihlallerin görünürlüğü ve bu ihlallerin önüne geçmek için örgütlü bir mücadele bu alanda eksik kalmakta ve kamu çalışanları ve özel sektör çalışanları arasında haklara ulaşım konusunda derin bir eşitsizliğe sebep olmaktadır. '13/1971 sayılı Sendikalar yasası'na tabi olan, üye sayısına paralel olarak elde edilen üyelik aidatları sayesinde ekonomik bakımdan görece stabil ve güçlü olan sendikaların profesyonel çalışan istihdam etmeleri ve sürdürülebilir bir şekilde örgütlenmeleri mümkün olabilmektedir. Geniş kitleleri temsil eden kamuda örgütlü sendikaların bu kitleleri örgütlenme potansiyellerinin yanı sıra, sosyal olaylar ve politikalar üzerinde de belli ölçüde etkileri vardır.³ Kıbrıs Türk Amme Memurları Sendikası (KTAMS), Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası (KTÖS) gibi sendikalar sosyal, ekonomik ve toplumsal sorunlarla ilgili birçok eylemin organizasyonunda yer almakta ya da destek vermektedir.

1 Saadet Alpar, Kıbrıs'ta Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları (Ankara Üniversitesi 2005)

2 Civicus, An Assessment of Civil Society in Cyprus A Map for the Future (2005)

3 Civicus, An Assessment of Civil Society in Cyprus A Map for the Future (2005)

Bu raporun odak noktası olan ve Kıbrıs'ın kuzeyindeki 'dernekler yasası'na tabi olan dernekler; farklı tematik konularda çalışan yardımlaşma ve/veya hak odaklı örgütlerden oluşmaktadır. Merkez Kaymakamlık'tan alınan verilere göre Kıbrıs'ın kuzeyinde toplam **1185 kayıtlı dernek** bulunmaktadır. Ayrıca 74 hayır kurumu ve 452 vakıf vardır.⁴ 'Dernekler yasası' altında kayıtlı derneklerin yüzde 47'si Lefkoşa'da, 20'si Mağusa'da, 16'sı da Girne'de faaliyet göstermektedir. Kırsal bölgelerdeki dernek sayısı 100'ün altındadır. Derneklerin faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmaları hem kaymakamlıklar arasında farklılıklar göstermektedir hem de kendi içlerinde karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu da, verilerin standardize bir şekilde sağlanması, izlenmesi ve analiz edilmesini neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Söz konusu zorluklardan dolayı bu rapora çerçevesinde aktif olmayan dernekleri tespit edebilmek için listede olan derneklerin medyadaki görünürlükleri ve sosyal medya hesapları incelenmiştir. Bu yöntem, her ne kadar kısıtlı bir doğrulama kaynağı olsa da, kayıtlı dernek sayısı ile bu incelemede tespit edilen sayı arasındaki dikkat çekici fark, tutulan kayıtların geçerliliğine ve derneklerin sürdürülebilirliğine dair sorunlar olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu rapor kapsamında yapılan incelemeye göre, Lefkoşa'daki kayıtlı 562 dernekten sadece 250'si aktif görünmektedir. Bu sayı Mağusa için 242'de 95, Girne için 194'te 89'dur ve diğer üç bölge için de benzerlik göstermektedir.

Geçmişte, CIVICUS aracılığıyla Management Center; Sivil Alan ve Sivil Toplum İnisiyatifi Derneği tarafından Kıbrıs'ın kuzeyinde örgütlenme özgürlüğü ve sivil toplumun durumu üzerine kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Tespit edilen temel sorunlar özetle şu şekildedir: STÖ'lerin sayıca yüksek olmalarına rağmen çoğunlukla fon kaynaklarının (hem uluslararası hem de yerel fon kaynakları) çeşitli ve yeterli olmaması sebebiyle küçük ölçekli ve sınırlı örgütsel kapasiteye sahip olmaları; elverişli olmayan yasal çerçeveye ve uygulamadaki tutarsızlıklarla boğuşmaları; 'idare'nin STÖ'leri karar alma sürecine dahil etmekte tereddüt etmesi ve bu nedenle STÖ'lerin karar alma sürecine katılmalarının düşük olması; uluslararası kuruluşlarla bağlantı kurma konusundaki kısıtlamaların bulunması; ve son olarak normalde 'idari' organlar tarafından sağlanması gereken hizmetleri sağlamaya odaklanmaları, bundan dolayı da nadiren hak savunuculuğu yapmalarıdır. Son dönemdeki gelişmelere rağmen hak temelli örgütlerin sayısı hâlâ nispeten düşük olmakla beraber, insan haklarına ilişkin farkındalık arttıkça daha aktif ve görünür hale gelmektedirler.

ÖRGÜTLENME VE BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ BULGULARI

Örgütlenme ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü Bağlamında Yasal Çerçeve

Örgütlenme özgürlüğü hakkı, kurucularının, üyelerinin veya üçüncü bir grubun ortak menfaatleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdürürken bireysel olarak veya derneğin kendisi tarafından kullanılabilmesi kabul edilen bir haktır.⁵ Barışçıl toplanma özgürlüğü ise bireylerin ve grupların kamuya açık veya özel alanlarda özgürce ve barışçıl bir şekilde toplanma, hükümet veya diğer yetkililerin müdahalesi olmaksızın görüşlerini ifade etme hakkıdır.⁶ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 20. maddesi, Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin (MSHS) 21. ve 22. maddeleri, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (ESKHS) 8. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 11. maddesi ile bu haklar doğrudan koruma altına alınmıştır. Ayrıca Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Kadın ve Çocuk Hakları, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması, Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme, Siyasal ve kamusal yaşama katılım: Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (*ILO*) gibi sözleşmelerde de rapora konu haklar diğer insan hakları alanlarıyla kesişen kısımları ile birlikte düzenlenmiş ve belirli kişi veya grupların örgütlenme ve toplanma özgürlükleri özel haklar olarak tanınmıştır.

4 Ayata Gökçeçek, Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Yasal Analiz Raporu (Sivil Alan 2016)

5 Venice Commission and OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Association [2015], 17

6 Venice Commission and OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly (3rd edn, 2020)

Kıbrıs'ın kuzeyinde her iki hak gerek yukarıda anılan uluslararası sözleşmelerin bazılarının iç hukuka dahil edilmesiyle gerekse 'Anayasa'da açıkça düzenlenerek; yasal anlamda koruma altına alınmıştır. Bu hak, 'Anayasa'nın "yurttaşların, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahip olduğu" 32. maddesi ve "yurttaşlar için, önceden izin almaksızın, dernek kurma hakkını düzenleyen" 33. maddesi ile düzenlenmiştir.

'Anayasa', AİHS'in 11. maddesinde yer aldığı şekliyle, tüm örgütlenme biçimlerini şemsiyesi altına alacak genel bir "örgütlenme hakkı ve özgürlüğü" ilkesini içermemektedir. Bu da bahsi geçen örgütlenme biçimlerine dahil olmayan (kayıt olmadan çalışan inisiyatifler gibi) örgütlenme biçimlerinin hakkın yasal koruma kapsamı dışındaymış gibi yorumlanmasının önünü açmaktadır. Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT/ODIHR) ortak kılavuz dokümanında "mevzuat hem gayri resmi hem de resmi dernekleri tanımalı veya en azından birincilerin hukuka aykırı sayılmadan faaliyet göstermelerine izin vermelidir" demektedir ve bunun özellikle resmi olarak dernek kurmanın önünde yasal, pratik, sosyal, dini veya kültürel engellerle karşılaşabilecek kişi veya gruplar için öneminin altını çizmektedir. Raporda yer alan Yabancıların Örgütlenme Hakkı ile ilgili vaka incelemesinde, kayıtsız olarak faaliyet gösteren bir örgütün bu konuda yaşadığı sıkıntıya da değinilmektedir.

'Anayasa'nın 32. maddesi, toplanma özgürlüğünün kamu düzenini korumak için 'yasa' ile sınırlandırılabilirliğini belirtmektedir. 'Anayasa'nın 33. maddesi ise derneklerin 'yasa'nın öngördüğü durumlarda, yargıç kararıyla kapatılabileceğini; ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan durumlarda da yargıç kararına kadar, 'yasa'nın açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle faaliyetten alıkonulabileceğini düzenlemektedir. Genel düzenleme olarak da 'Temel Hak ve Özgürlüklerin Özünü ve Sınırlanması' maddesi ile hak ve özgürlüklerin hangi hallerde sınırlandırılabilirliğini düzenlemektedir. İşbu kısıtlamalarla alakalı standartlar iç hukukun parçası olan AİHS ve MSHS'de de benzer şekilde belirtilmiş ve kısıtlamaların demokratik toplumda gerekli olması, orantılı olması ve hakkın özünü dokunmayacak şekilde ve ancak yasa ile kısıtlanabileceğinin altını çizmiştir.⁷ Bu açılardan düzenlemeler uyumlu görünmekle beraber, 'genel ahlak' gibi sınırlama nedenlerinin ucu açık, geniş ve yoruma açık olması otoriteye, hangi hallerde temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanabileceği konusunda geniş bir takdir yetkisi sunmakta ve siyasi ve/veya ekonomik gailer ile hak kısıtlaması yapılmasının yolunu açmaktadır.

'Anayasa'nın 32. ve 33. maddeleri, işbu hak ve özgürlüklerin kullanımının öznelerini "yurttaşlar" olarak düzenleyerek, "vatandaş" olmayan kişileri kapsam dışında bırakmıştır. Keza, 'Anayasa'nın 13. maddesinde "hak ve özgürlükler, yabancılar için, uluslararası hukuka uygun olarak yasa ile kısıtlanabilir" denmektedir. Bu bağlamda yabancılar ile vatandaşlar arasında iç hukuk haline getirilen uluslararası sözleşmeler ile de uyumsuz olarak temel hak ve özgürlükler bağlamında derin bir ayırım oluşturmakta ve AİHS ve MSHS ile ters düşmektedir.

'23/2016 sayılı Dernekler Yasası' eski ve uluslararası standartlardan uzak düzenlemelerin olduğu 'TCM 6/1961 sayılı Türk Cemaat Meclisi Birlikleri ve Dernekler Yasası'nın yerine geçmiştir. Bu 'yasa' ile Kıbrıs'ın kuzeyinde kayıtlı yerli ve yabancı dernekler ve üst kuruluşlar⁸ düzenlenmiştir. 'Yasaya' göre derneklerle ilgili merci İçişleri Bakanlığı altında yer alan, kaymakamlıklar ve merkez kaymakamlık birimleridir. Bir örgütlenme türü olarak 'Anayasa' bir kuruluş olan vakıflar 'Fasıl 337 Evkaf ve Vakıflar Yasası' ile düzenlenmiştir. Hayır kurumları ise Bakanlar Kurulu kararı ile tüzel kişilik kazanabilen örgütler olarak 'Fasıl 41 Hayır Kurumları Yasası' tarafından düzenlenmiştir.

Toplanma özgürlüğünü doğrudan düzenleyen ilgili mevzuat, 'Bölüm 32 Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'dır. İlgili 'yasa' 1958 yılında yürürlüğe girmiş, geniş ölçekli bir güncellemeye uğramamıştır. İlgili 'yasa', gösteri ve/veya yürüyüşlerin kaymakamlığın iznine tabii olması ve yasaklanabilmesi gibi demokratik anlamda geri kalmış düzenlemeler içermektedir. Aynı şekilde, 1929 yılında yürürlüğe giren 'Ceza Yasası'nın yasadışı toplantı suçunu ve ayaklanma suçunu tanımlayan 70. maddesi güncel bir revizyona uğramamıştır. 'Yasa', hangi toplantıların yasadışı sayılabileceklerine dair geniş kriterler içermektedir.

7 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 11. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Madde 21 ve 22.

8 Ayata Gökçeççek, Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Yasal Analiz Raporu (Sivil Alan 2016), 16

'Anayasa'nın 144. maddesi yüksek kamu denetçisi (ombudsman) makamını düzenlemektedir. Ombudsman, idareyi bu doğrultuda denetleyerek 'mevzuat'a uymayan uygulamaları ifşa edebilmekte, soruşturabilmekte, rapor sunabilmekte ve ilgili makamları uyarabilmektedir. Fakat Ombudsman'ın yaptırım uygulama yetkisinin olmaması ve rapor ve/veya uyarılarının bağlayıcı olmaması, bu yöndeki etkisini zayıflatmaktadır.

'Anayasa'ya aykırılık teşkil eden 'yasa' maddeleri ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvuru hakkı mevcut olmakla beraber, zaman, konu ve başvuru ehliyeti olan kişi ve kurumlar bağlamında bu mekanizma kısıtlı bir başvuru yolu sunmakta⁹ ve hak ihlallerinin anayasal denetimi açısından bir boşluk yaratmaktadır. Dolayısıyla, toplanma özgürlüğü konusunda da görülebileceği gibi, geçmişte yürürlüğe girmiş ve güncel olarak anayasal standartlardan uzak kalmış 'yasa'ların bu yol ile mahkemenin denetimine sunulması mümkün olmamaktadır.

Kıbrıs'ın kuzeyinde Örgütlenme Özgürlüğü Bağlamında Durum Analizi

Venedik Komisyonu ve AGİT/ODIHR yayınladıkları ortak kılavuz dokümanda,¹⁰ devletin örgütlenme özgürlüğü hakkına saygı gösterme, bu hakkı koruma ve kullanılmasını kolaylaştırma görevi (pozitif yükümlülük) sadece müdahale etmeme görevine (negatif yükümlülük) indirgenemez denmektedir. Bu nedenle, derneklerle ilgili yasal hükümlerin iyi hazırlanmış olması gerekmektedir. '23/2016 sayılı Dernekler Yasası'nın kabul edilmesiyle 'mevzuat' konuyla ilgili uluslararası standartlarla, daha uyumlu hale getirilmiştir. 2016 yılından sonra 'mevzuat'ta konuyla ilgili başka bir değişiklik olmamıştır.

'Yasa' genel olarak, derneklerin kurulmasını kolaylaştıran, amaçlarını ve faaliyetlerini gerçekleştirme konusunda bu hakka ciddi zarar verici kısıtlamalar getirmeyen bir yapıya sahiptir. Fakat, 'Beden Eğitimi ve Spor Yasası', 'Güzel Sanatlarla ilgili Derneklere Yardım Tüzüğü', 'Piyangolar Yasası', 'Sokaklarda ve Evden Eve Yardım Toplanması Yasası', 'Tüzel Kişiler (Taşınmaz Mal Kayıt) Yasası', 'Kurumlar ve Vergi Yasası' gibi çok sayıda farklı 'yasa' ile örgütlerin fona erişim, vergilendirme, mal edinme gibi finansal konular başta olmak üzere birçok konunun ayrı ayrı düzenlenmiş olması uygulamada sorunlara ve tutarsızlıklara sebep olmakta ve sivil toplum için elverişli ortamı negatif yönde etkilemektedir.

Örgütlenme özgürlüğü ile ilgili olarak 2022 yılında Türkiye Cumhuriyeti (TC) hükümeti ile Kıbrıs Türk toplumu 'yönetimi' arasında imzalanan protokolde "üçüncü dünya ülkeleri ve sivil toplum kuruluşlarınınca oldukça yaygın olarak kullanılan, Kıbrıs'ın kuzeyi ve Türkiye ilişkisinin ve vatandaşları arasındaki tarihi, kültürel, coğrafi bağları hedef alan dezenformasyon çalışmalarının bertaraf edilmesi" denilerek sivil toplumun hedef gösterilmesi derin bir endişe ile karşılanmıştır. Yaşanan endişe verici olaylardan bir diğeri ise 2022 yılında bazı dernekler tarafından düzenlenen kamuya açık olmayan faaliyetlere (konferans, genel kurul gibi) sivil polisin yaptığı ziyaretler olmuştur. Ayrıca 2022 yılında, iki STÖ'nün faaliyetlerine müdahale edilmiştir. Tarihsel Diyalog ve Araştırma Derneği (AHDR) tarafından yürütülen ve Kıbrıs'ta iki toplum arasında temas ve işbirliğini artırmayı ve barış kültürünü geliştirmeyi hedefleyen Imagine projesi Kıbrıs Türk lideri Ersin Tatar tarafından askıya alındı denilerek belirsiz bir süreye kadar engellenmiştir. ¹¹ Kıbrıs Kadın Sağlığı Araştırma Merkezi (KISAD)'nin hazırladığı ve regl dönemi ile ilgili bilgiler içeren kitapçık, Bakanlığa bağlı Talim ve Terbiye Dairesi personelinin 'uygunsuz' değerlendirmesi üzerine Eğitim bakanlığı tarafından okullarda yasaklanmıştır. ¹²

⁹ 'Anayasa', Madde 147.

¹⁰ Venice Commission and OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Association [2015], 15-16

¹¹ https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n446435-imagine-projesi-rafa-kalkti-genclerin-hayalleri-ertelendi

¹² <https://www.havadiskibris.com/egitim-bakanligindan-regl-kitabi-aciklamasi/>

1. STÖ KURULUŞ, ÜYELİK VE KURULUŞ AMAÇLARI İLE İLGİLİ DURUM VE KISITLAMALAR

1.1 Dernek Kurucu Üyeliği ve/veya Kurulmuş Bir Derneğe Üye Olmakla İlgili Düzenlemeler

Örgütlenme özgürlüğü ile ilgili olarak AIHS'nin 11. maddesinde "Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir" denmektedir. Ayrımcılık yasağını düzenleyen 14. maddede ise örgütlenme özgürlüğü de dahil olmak üzere tanınan tüm hak ve özgürlükler hiçbir ayrımcılık gözetmeksizin herkese aittir düzenlemesi yer almaktadır. Keza, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi de özellikle toplanma ve örgütlenme özgürlüğü bağlamında devletler tarafından vatandaşlar ile vatandaş olmayanlar arasında ayırım gözetilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yerelde, hem 'Anayasa'nın 33. maddesine hem de 'Dernekler Yasası'nın 4. maddesine göre, dernek kurma ve/veya kurulmuş derneklere üye olma hakkı sadece 18 yaşını tamamlamış 'yurttaşlara (vatandaşlara)' tanınmıştır. 'Yasada' yabancılar ve çocuklar için kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamaların dışında üye olma şartları uluslararası sözleşmelerle uyumlu olarak dernek tüzüğünde düzenlenir denmektedir.

Çocukların dernek kurma ve/veya üye olması ile ilgili kısıtlama, 'Yasa'nın 5. maddesinde düzenlenmiştir. Dernek kurmak için kurucu üyelerin (derneği kurdukları sırada) 15 ila 18 yaş arasında olmaları ve velilerinden yazılı izin almış olmaları gerekmektedir. 15 yaşından küçük çocuklar ise dernek kurucu üyesi olamazlar. Sadece çocuk derneklerine velilerinin yazılı izni ile üye olabilirler. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMCHS) 15. maddesinde çocukların dernek kurma hakkının tanınması gerektiğini belirttikten sonra ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan amaçlarla bu hakkın kısıtlanabileceğini söylemektedir. Ayrıca 'Dernekler Yasası', BMCHS'nin 5. ve 12. maddelerinde çocukların yeteneklerini geliştirebilmesi ve kendi görüşlerini oluşturabilmesini sağlamak için getirdiği düzenlemelerle de getirdiği kısıtlamalar açısından uyumsuz ve bunun önünü açıcı bir şekilde düzenleme yapılmamıştır.

Yabancıların dernek kurması ve/veya kurulmuş bir derneğe üye olması ile ilgili 'Dernekler Yasası' kısıtlayıcıdır. Hatta kaymakamlıklardan alınan bilgi ve verilere göre, hiçbir bölgede yabancıların oluşturdukları kayıtlı yabancı bir dernek bulunmamaktadır. 'Yasa'da bir yabancıların dernek kurma veya kurulu bir derneğe üyeliği ile ilgili hususlar 5. maddede düzenlenmiş ve "daimî ikamet iznine sahip ve/veya kesintisiz en az 6 yıl süreyle çalışma ve/veya ikamet izniyle bulunan, 18 yaşını tamamlamış ve fiil ehliyetine sahip yabancı gerçek kişiler dernek kurabilir veya kurulmuş olan derneklere üye olabilirler" denilmiştir. Yine aynı madde yabancı çocukların dernek kurma ve/veya kurulmuş bir derneğe üye olmalarına da imkân tanımaz. Farklı ülkelerden üniversitelerde okumak ya da çalışmak için gelen kişilerin ve mülteciler gibi kırılgan grupların sayıca az olmadığı Kıbrıs'ın kuzeyinde, bu insanların ayrımcılığa maruz kalmadan, yaşadıkları sorunları ve hak ihlallerini dile getirebilmeleri açısından bu madde sakıncalıdır. Bu grupların örgütlenme özgürlüğüne erişimleri önündeki engeller, diğer insan hakkı ihlalleri ve haklara erişim konularında sıkıntıya sebep olmakta ve AIHS başta olmak üzere uluslararası standartlara uymamaktadır.

13 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No.15,U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 18 (1994).

14 <https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2016/08/unicef-convention-rights-child-uncrc.pdf>

Bunların dışında **güvenlik kuvvetleri ve polis örgütü mensupları için de dernek kurma ve üye olma konularında sıkı kısıtlamalar** mevcuttur. Bu kısıtlamalar ‘Güvenlik Kuvvetleri İç Hizmet Yasası’ ile ‘Polis Örgütü (Kuruluş, Görev ve Yetkileri) Yasası’nda belirlenmiştir. Buna göre, güvenlik kuvvetleri mensuplarının derneklere girmeleri veya bunların faaliyetleri ile ilişkide bulunmaları yasaklanmıştır. Polis mensupları ise sadece kendi aralarında, özlük haklarını ilgilendiren konularla ve mesleki konularda faaliyet gösteren polis derneği kurabilirler. AİHS 11. maddesinde de benzer gruplar için belirli kısıtlamalar getirmiştir, fakat bu kısıtlamalar sınırlı ve orantılı olmalı ve bir STÖ kurmanın veya üye olmanın kamu görevleriyle çatıştığı ve/veya kamu görevlilerinin siyasi tarafsızlığını tehlikeye atacağı durumlarda geçerlidir denilmiştir.¹⁵

Yabancı uyruklu dernekler ve üst kuruluşların temsilcilik açması ile ilgili de ‘Dernekler Yasası’nda kısıtlamalar bulunmaktadır. Buna göre temsilcilikler Dışişleri Bakanlığı’nın görüşü ve İçişleri Bakanlığı’nın izni ile açılabilir. İzin kriterlerinin net olmamasının dışında kısıtlı faaliyet alanlarının bulunması nedeniyle bu uygulama örgütlenme özgürlüğünün kullanımını zorlaştırmaktadır.¹⁶

‘Evkaf ve Vakıflar Yasası’nda ise bu hakkın öznesi ‘vakfetmeye ehil (İslam dinine mensup sözleşme yetkisi olan) kişiler’dir. Bir dine mensup olma şartı ayrımcılık ilkesi ile çelişmektedir. Hayır kurumlarını düzenleyen ‘Hayır Kurumları Yasası’nda ise özne için herhangi bir düzenleme getirilmemiştir. Bu da uygulamada, hayır kurumu statüsü almak isteyenler için onayı karar vericilerin inisiyatifine bağlayarak keyfiliğe olanak sağlamaktadır.

Vaka İncelemesi: Yabancıların Örgütlenme Hakkı_Vois Cyprus İnisiyatifi Mülakatı

Voices of International Students (VOIS), Kıbrıs’ın kuzeyinde ikamet eden Nijeryalı öğrenci Kennedy Taomwabwa Dede’nin 2018’de cinayete kurban gitmesinin ardından, uluslararası öğrencilerin karşılaştıkları zorlukların birçoğuna çözüm aramak amacıyla aynı yıl grass-root inisiyatif olarak kuruldu. Aralık 2022 itibarıyla VOİS, 10 komite ve departmandan oluşmakta ve 50’den fazla aktif gönüllü ve 500 üyesiyle uluslararası öğrencilerin karşılaştıkları sorunları hafifletmek ve onlara seslerini duyurmak için çalışmaktadır.

VOİS, aktif olarak faaliyette buldukları Kıbrıs’ın kuzeyinde kayıtlı bir dernek olma ihtiyacı hissetmiş ve bu konuda araştırmalar yapmıştır. Bu süreçle ilgili olarak kendileriyle yapılan mülakatta şunları ifade etmişlerdir: “Kayıt ile ilgili gereklilikler ne basit ne de net bir şekilde açıklanmıştır. Avukatlara ve uzmanlara sormamız gerekti ve onlar da bize kayıt olamayacağımızı söylediler. Resmi olarak konuşmak gerekirse, birçok nedenden dolayı henüz kayıt olmak için başvuruda bulunmadık, ancak bunu planlıyoruz. Henüz resmi bir başvuru yapmadığımız için reddedilmedik, ancak derneğimizin yabancı kişiler tarafından kurulduğu için reddedileceğimizi biliyoruz. Bize kurucu üyelerimizde 5 Kıbrıslı olmadığı sürece kayıt olamayacağımız söylendi ki, uluslararası öğrencilerle çalışan bir sivil toplum kuruluşundan bunu istemek mantıksız.”

Kayıt olamadıkları için yaşadıkları sorunları ise şu şekilde dile getirdiler: “Ciddi şekilde kısıtlandığımız bazı alanlar var. Örneğin, kayıtlı olmadığımız için birçok fon fırsatının dışında kaldık. Ayrıca VOİS için yerel veya uluslararası bağış yolları oluşturmakta da sorun yaşıyoruz çünkü bunlar da kayıt gerektiriyor. Bazı sosyal medya kampanyalarını yürütmek veya bazı uluslararası derneklerin bir parçası olmak da bu nedenle geçmişte bizim için sorun oldu. Son olarak, bu durum güvenlik sorunları yaşamamıza da neden oldu çünkü daha önce polisten, kayıtlı olmadığımız için tutuklanabileceğimize veya kuruluşumuzun kapatılabileceğine dair uyarılar aldık”.

¹⁵ Ayata Gökçeççek, Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Yasal Analiz Raporu (Sivil Alan 2016), s. 20
¹⁶ UN Doc. A/HRC/20/27, 21 May 2012, para. 59

1.2. STÖ Tüzel Kişilikleri ve Kuruluş Amaçları ile İlgili Düzenlemeler

'Dernekler Yasası' ('yurttaş'ların kurduğu) dernekler ve üst kuruluşlar (federasyon, konfederasyonlar), çocuk dernekleri, yabancı dernekler (temsilcilik, yabancı dernek, yabancı uyruklu dernek, yabancı üst kuruluş) ve ayrı tüzel kişilik zorunluluğu bulunmayan ama derneklerin kendi aralarında veya vakıf, sendika ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amaçla oluşturdukları Platform/Ağ/İnisiyatifleri kapsamaktadır. Tüzel kişiliği bulunmayan örgütlenmeler 'dernekler yasası'nın kapsamına girmemektedir ve herhangi bir düzenlemeye tabi değildirler. Venedik Komisyonu ve AGİT/ODIHR yayınladıkları ortak kılavuzda¹⁷ bu konuyla ilgili şöyle demektedir: "Mevzuat hem gayri resmi hem de resmi dernekleri tanımalı veya en azından birincilerin hukuka aykırı sayılmadan faaliyet göstermelerine izin vermelidir...resmi olarak dernek kurmanın önünde yasal, pratik, sosyal, dini veya kültürel engellerle karşılaşabilecek kişi veya gruplar yine de bilgi dernekleri kurmakta veya bunlara katılmakta ve faaliyet göstermekte özgür olmalıdır".

Genel olarak derneklerin kuruluş amaçları ile ilgili uluslararası standartlarla uyumlu olarak Kıbrıs'ın kuzeyinde de bir kısıtlama bulunmamaktadır. 'Yasa'da, dernek tanımında 'kazanç paylaşma dışında, 'Anayasa' ve 'yasalar' ile yasaklanmamış' amaçlarla dernek kurulabileceği belirtilmektedir. 'Yasalar' terimi ile tüm 'yerel mevzuat'ı kastedildiği için bunun uygulamada sorunlar çıkarması ve/veya idari makamların keyfiliğine olanak sağlaması mümkündür. 'Yasada' çocuk dernekleri ve yabancı dernekler için belirli sınırlamalar getirilmiştir:

Çocuk dernekleri: Sadece bilim, spor, sanat, çevre ve hayvan hakları gibi; çocukların üstün yararını koruyup geliştiren konularda faaliyet gösterebilir.

Yabancı dernekler (Temsilcilikler): Kıbrıs'ın kuzeyinde faaliyette veya işbirliğinde bulunmak için temsilcilik açmak isteyen bir yabancı uyruklu dernek veya üst kuruluş; sadece spor, sağlık, insan hakları, çevre ve/veya engellilere yönelik eğitim faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulmuş olabilir ve Kıbrıs'ın kuzeyinde yürüteceği faaliyet veya iş birliğinin kuruluş amaçlarına uygun olması gerekir.

1.3. Dernek Tüzükleri, Kayıt Süreci ve İdarenin Denetimi ile İlgili Düzenlemeler

Kayıtlı tüm derneklerin tüzüklerinin olması 'yasa'ya göre zorunludur. 'Yasanın 7. maddesi' tüzükte bulunması gereken bilgileri detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. 'Yasa'nın bu şekilde kaleme alınması uygulamada dernekler açısından sıkıntılara neden olmakta ve örgütlenme özgürlüğünün kullanımını zorlaştırmaktadır.¹⁸

Devlete ödenmesi gereken bir harç veya ücret yoktur. Ancak 'Dernekler Yasası'na göre derneklerin adres gösterme zorunluluklarının olması, yeni örgütlenen bir grup için zorlayıcı olabilmektedir. 'Yasaya' göre, özel ikametgah dernek merkezi gibi gösterilebiliyor olsa da mülk sahibinin Kaymakamlık yetkililerinin denetleme amaçlı binaya girmelerine izin vermesinin şart koşuluyor olması, pratikte zorluklara yol açmaktadır.

¹⁷ Venice Commission and OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Association [2015]

¹⁸ Ayata Gökçeçiçek, Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Yasal Analiz Raporu (Sivil Alan 2016), 21

Yabancı dernekler için ekstra pasaport ve çalışma izni/ikamet belgesi/muhaceret bilgileri istenir. **Yabancı uyruklu dernek ve üst kuruluşlardan ise**, yabancı uyruklu dernek veya üst kuruluşlar için kuruluş bildirimini; siciline kayıtlı olduğu ülkeden alacağı onaylı tüzüğü ile Türkçeye tercüme edilmiş onaylı bir sureti; ve temsilciliğin adresi ve atanacak temsilcinin kimlik kartı veya pasaportunun fotokopisi istenir.

Derneklerin kayıt süreci en fazla 60 gün içinde gerçekleşmeli ve bu sürenin sonunda ilgili kaymakamlık başvuru sahibine derneğin dernekler siciline kaydedildiğini veya kuruluş talebinin reddedildiğini gerekçeleri ile bildirmelidir. 'Yasa'daki düzenleme örgütlenme özgürlüğüne kısıtlamayacak şekilde düzenlenmiştir, örgütlenme özgürlüğünün kullanımını zorlaştıran esas sıkıntılar uygulamada yaşanmaktadır. SiTi'nin 2022 yılında sivil toplum için gerçekleştirdiği anket sonuçlarına göre, ankete katılan derneklerin %23,26'sı kayıt ve raporlama gibi bürokratik prosedürlerin karmaşık olduğunu; %41,86'sı yetkililerin net uygulama standartlarının bulunmadığını, %32,56'sı da yetkili makamların teknik personelinin bilgi ve/veya kapasite yetersizliği olduğunu belirtmişlerdir. STÖ'lerle yapılan mülakatlar ve odak grubu çalışmalarında da aynı sorunlar öne çıkmıştır. Benzer şekilde kaymakamlıklarla yapılan görüşmelerde de en önemli sorunun yetersiz insan kaynağı olduğu belirtilmiştir. Bu sorun, en çok derneğin kayıtlı olduğu Lefkoşa'da daha yoğun yaşanmaktadır.

Yaşanan bir diğer sorun ise tüzük onay sürecidir. 'Yasada' belirtilmiş olmamasına rağmen, 'Anayasa'nın 158. maddesine göre dernek tüzükleri kaymakamlık tarafından kontrol edilmek üzere Hukuk Dairesi'ne (Başsavcılık) yollanır. İlgili devlet birimlerinin hukukçu kadrolarındaki eksiklik gecikmelere sebep olmaktadır. Burada da bölgeler arası farklı uygulamalar mevcuttur. Lefkoşa Kaymakamlığı kapasite eksikliğinden dolayı tüzükleri incelemeyen savcılığa yollarken, Girne ve Mağusa Kaymakamlıkları gerekli zamanı bulduklarında tüzükleri inceleyip geri bildirim vermektedirler. Tüzüklerin savcılar tarafından incelenmesinde de kişiye bağlı farklı yorumlar ortaya çıkabilmektedir. SiTi anket sonuçlarına göre ankete katılan ve 2016'dan sonra kayıt olan derneklerin % 36'sı kayıt olmak için 'yasada' belirlenen 60 gün sürenin aşıldığını belirtmiştir.

Yaşanan bir diğer sıkıntı ise dernek kaydı için kaymakamlıklar tarafından kullanılması öngörülen e-tüzel sistemi ile ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti tarafından sağlanan e-tüzel sistemi Kıbrıs'ın kuzeyindeki tüm tüzel kişilikler (şirketler, vakıflar, sendikalar, siyasi partiler, kamu kurumları vb.) için uygulanmaktadır. Yazılım şirketler için tasarlandığından girilecek veriler 'yasanın' öngördüğü şekilde düzenlenmemiştir. Bir nevi sicil görevi gören program ile 'yasada' belirtilenden fazla bilgi alınıp arşivlenebilmekte ve bu işlemi yapan memurun inisiyatifine göre çeşitlilik gösterebilmektedir.

1.4. Raporlama, Denetimler ve Derneklerin Kapatılması ile İlgili Düzenlemeler

'Dernekler yasası'na göre kurulmuş dernekler ve üst kuruluşlarda iç denetim esastır. Bu durum bir denetim organı olarak kaymakamlıkların yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. 'Yasa'ya göre kaymakamlıklar derneğin tüzüğünde gösterilen amaç doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediğini; defter, hesap ve kayıtların 'mevzuata' ve dernek tüzüğüne uygun olarak tutulup tutulmadığını bir yılı geçmeyen aralıklarla kontrol eder. **Yabancı dernekler** için 'yasada' farklı bir düzenlemeye gidilmiş ve yabancı uyruklu derneklerin her 6 ayda bir kaymakamlığa faaliyetleri ile ilgili faaliyet raporu sunmaları zorunlu kılınmıştır.

Uygulamada, özellikle faaliyet ve mali raporlarının içeriğinin net olmaması, hem kaymakamlıklar arasında farklı uygulamalara sebep olmakta hem de dernekler açısından rapor hazırlamayı zorlaştırmaktadır. 'Dernekler Yasası' mali raporlama ile ilgili olarak sadece gelir ve gider kaydının tutulmasını zorunlu kılmıştır. Bunun nasıl yapılacağını 'Vergi Usul Yasası' belirlemektedir. Ayrımcılık yasağı bağlamında örgütlenme özgürlüğü konusundaki bir diğer kısıtlayıcı düzenleme yabancı dernekler ve yabancı uyruklu derneklerin, diğer dernekler için sadece bildirim yükümlülüğü geçerliyken, aynı yardım ve bankalar aracılığıyla alabilecekleri nakdî yardımlar için İçişleri Bakanlığının iznine bağlı olmalarıdır. Yabancı dernekler için bürokrasiyi artıran böylesi düzenlemeler, örgütlenme özgürlüğünün kullanımını zorlaştırdığından yeniden düzenlemeye gidilmesi gerekmektedir.

Bir başka farklı uygulama ise üye listeleri ile ilgilidir. 'Yasada' kaymakamlıklar üye listelerini kapalı zarfta alıp, mühürleyip muhafaza etmesi için derneğe geri verir demesine rağmen, İskele Kaymakamlığı'nın üye listelerini açık istediği öğrenilmiştir. Kaymakamlıklar arasında uygulamadaki farklılıklar, keyfi uygulamaların önünü açmaktadır. Bununla ilgili 2022 yılında olumlu bir gelişme olmuş ve İHP, SiTi ve Sivil Alan iş birliği ve katılımı ile İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Kaymakamlıklarda ilgili bölümde çalışan müfettişlerin uygulamalarını kolaylaştıracak, tek tipleştirerek yoruma açık kısımları netleştirecek bir kılavuz belge hazırlanması ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır.

Kaymakamlık veya İçişleri Bakanlığı bir derneğin veya üst kuruluşun 'yasa'da belirlenen sebeplerle kapatılmasını mahkemeden isteyebilir. Bir dernek ancak mahkeme kararı ile kapatılabilir ve kapanma sebepleri örgütlenme özgürlüğü ile ilgili uluslararası standartlarla uyumludur. Fakat, 'Anayasa' 33. Maddede "...yargıç kararına kadar, 'yasa'nın açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle faaliyetten alıkonulabilir" düzenlemesi ile Bakanlık ve kaymakamlıklara derneklerin mahkeme süreci tamamlanmadan faaliyetlerini durdurma yetkisi vererek, örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayıcı olaylara mahal verir.

Yabancı uyruklu dernekler ve temsilcilikler için bu konuda ciddi bir kısıtlama getirilmiş ve "Bakanlığın izni ile açılan bir temsilciliğin 'Anayasa' ve yürürlükteki herhangi bir 'yasaya' aykırı faaliyetlerinin saptanması halinde verilen izin yine Bakanlık tarafından iptal edilir" denilmiştir. 2022 yılında gerçekleşen fesh edilme/kapatılma vakaları, üyelerden gelen talepler ve tescilden sonra 6 ay içinde genel kurulunu yapıp temsil organlarını belirlemeyen dernekler nezdinde gerçekleşmiştir. Haksızlığa uğradığını düşünen derneklerin konuyu mahkemeye taşıma yolları açıktır. Fakat mahkeme süreçlerinin uzunluğu, maliyetli olması ve derneklerin kaynaklarının kısıtlılığı gibi hususlar göz önüne alındığında yargı yolu sivil toplum tarafından genelde tercih edilmemektedir. Bundan dolayı İHP, 2022 yılında örgütlenme özgürlüğü konusunda ihbar hattı oluşturmuş ve örgütlenme özgürlüğü konusunda hukuki destek sağlamaya başlamıştır.

2. KAYNAK GELİŞTİRME, KULLANMA VE MALİ TEŞVİKLER İLE İLGİLİ DURUM VE KISITLAMALAR

STÖ'lerin insani, maddi ve finansal kaynaklara erişimi örgütlenme özgürlüğünün doğasında vardır. Uluslararası ve bölgesel birçok sözleşmede bu hak garanti altına alınmaya çalışılmıştır.¹⁹ AİHM ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) da dernekleşme hakkının aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının finansmana erişim hakkını da kapsadığını kabul etmiştir.²⁰ Venedik Komisyonu, "Devletler, özellikle, derneklerin kaynaklara erişimini, kaynakların kaynağının uyruğu veya menşe ülkesi nedeniyle kısıtlamayacak veya engellemeyecek ya da bu kaynakları alanları damgalamayacaktır"²¹ diyerek sadece yerel değil uluslararası kaynaklara erişimin önemine işaret etmektedir. Kılavuzda bu özgürlüğün sadece, "gümrük, kambiyo, kara para aklama ve terörizmin önlenmesi ile şeffaflık ve seçimlerin ve siyasi partilerin finansmanına ilişkin" konularda kısıtlanabileceğini söylemektedir.

Kıbrıs'ın kuzeyinde kayıtlı derneklerden neredeyse yarısı aktif değildir. 2020 yılında yayınlanan Sivil Alan Raporu ve 2022 yılında SiTi'nin gerçekleştirdiği STÖ'lere yönelik anket sonuçları STÖ'lerin faaliyetlerini yürütebilmek için gereken mali kaynakları temin etme konusunda zorluklarla karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Mali kaynaklara erişimde yaşanan sıkıntılar, insan kaynaklarını da olumsuz etkilemekte ve aktif STÖ'lerin çoğu (SiTi STÖ Durum Analizi 2022 anketine katılan örgütlerin %52,83'ünün ödenekli çalışanı yoktur) gönüllülere çalışmalarına devam ettiklerinden örgütsel sürdürülebilirlik neredeyse tüm STÖ'lerin karşılaştığı bir sorundur. 2020'deki Sivil Alan Raporu'nda da belirtildiği üzere bu durum uzun vadeli planlama yapmanın, profesyonelleşmenin ve genel olarak sivil toplum sektörünün sürdürülebilirliğinin önündeki temel engeldir.

Genel olarak yasal zemin kaynak geliştirme için elverişli değildir. STÖ'lerin örgütsel kapasitesi, fon geliştirme konusundaki bilgi ve deneyimleri ve bu konuda çalışacak insan kaynağı kısıtlıdır.

Bir diğer önemli husus, STÖ'lerin çalışma alanlarının da kaynak geliştirme konusunda önemli bir faktör olduğudur. Sağlık, çocuk gibi toplumsal hassasiyetin olduğu konularda çalışan ve hizmet sağlayan STÖ'ler hak odaklı çalışan örgütlerden daha avantajlıdır.

2.1. Raporlama, Denetimler ve Derneklerin Kapatılması ile İlgili Düzenlemeler

2.1.1. Bağış

STÖ'ler için bağış gelirleri, bazı büyük ve köklü dernekler hariç, çok yüksek olmamakla beraber ikinci büyük gelir kalemidir. 'Dernekler Yasası', "yardım toplama faaliyetlerini 'Sokaklarda ve Evden Eve Yardım Toplanması Yasası' kuralları uyarınca yürütürler" diyerek yardım toplama faaliyetlerini diğer gelirlerden ayrı tutmakta ve tüm özel ve tüzel kişileri bağlayan 'Fasıl 95'e yetki vermektedir. Bu da yardım toplayacak bir STÖ'nün ilgili makamlarca izin sürecine tabi tutulmasına sebep olmakta ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Kâr amacı gütmeyen ve gelir çeşitliliği kısıtlı olan STÖ'ler, şirketler ile aynı kapsamda düzenlenmemelidir. 'Fasıl 95', yardım toplamak için ruhsat almayı zorunlu kılarken "Ruhsatlandırma Makamı yetkilidir" demektedir. Bununla da ilçe kaymakamı, belediye başkanı ve ilçedeki polis müdürüne geniş bir yetki vermektedir. Bu konuda derneğin bağış makbuzlarının kaymakamlık tarafından mühürlenmesi için, derneğin tescil edilmiş bir dernek olması ve bundan elde edecekleri gelirleri mali raporlarına yansıtması yeterli olmalıdır. Bir diğer önemli nokta ise, 'Fasıl 95' kapsamında, geçerli bir ruhsat bulunmaksızın ya da belirlenen düzenlemelerin dışında yardım toplanmasının suç sayılması ve bu çerçevede hem bağış etkinliğini düzenleyenler hem de onun yetkisiyle hareket etmekte olan kişi/kişilerin para cezasına veya bir yıla kadar hapis cezasına veya her iki cezaya birden çarptırılabilir olmasıdır.

¹⁹ Access to resources Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Clément Nyaletsossi Voule [2022], 4-5

²⁰ European Court of Justice, Commission v. Hungary (case C-78/18), judgment of 18 June 2020, paras.110-118.

²¹ Venice Commission and OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Association [2015], principle 7

Bu ağır bir yaptırımdır ve Venedik Komisyonu ile OSCE/ODIHR'in Ortak Kılavuz dokümanı birinci prensibine yani "Derneklerin yasal oluşumu, amaçları ve faaliyetleri lehine karine"²² düzenlemesine aykırıdır. 2022 yılında bu sebeple yaptırıma uğrayan bir STÖ vakası bilimize gelmemiştir, fakat böylesi bir düzenleme keyfiliğe ve sömürüye olanak tanımaktadır. Ayrıca, reaktif (zamansız, çağrı yapılmadan yapılan bireysel ya da kurumsal bağışlar, ekonomik faaliyetler (ürün/hizmet satışı) gibi) ve proaktif (sürelili ve belli bir amaç çerçevesinde açık çağrı ile gerçekleştirilen kampanyalar) gelir çeşitleri de aynı düzenlemeye tabi olmamalıdır.

Kaymakamlık, kampanyanın amacı, zamanı, süresi, bağış kanalları ve toplanması beklenen bağış miktarı gibi bilgilerin olduğu başvuru dilekçesini aldıktan sonra belediye ve polis ile iletişime geçerek onlardan onay aldıktan sonra kendisi de onaylayarak bağış makbuzunu mühürler. Yapılan araştırmada farklı kaymakamlıkların farklı uygulamaları olduğu dikkat çekmiştir. Sivil toplum reaktif de hareket edebilir, bazen toplumsal bir problemten ya da doğal afet gibi acil durumlardan dolayı bağış toplama ihtiyacı doğabilir. Bağış makbuzu izin süreci bu konuda da sıkıntılar yaratmaktadır. Bağış makbuzları zaten yetkili matbaalar tarafından basılmakta ve sayıları kayıt altına alınmaktadır. Biten makbuzların belli bir süre arşivlenme zorunluluğu varken kaymakamlık makbuzlara ayrıca mühür vurarak bunları denetim altına almaya çalışmamalıdır. Günümüz teknolojisi ve online bağış mekanizmaları için de hiçbir düzenleme bulunmamaktadır ve bu da sıkıntılara yol açmaktadır.

Vaka İncelemesi: SiTi Bağış Makbuzu alma süreci

SiTi Lefkoşa Kaymakamlığına 18.08.2022 tarihinde bir dilekçe yazarak bağış makbuzu basmak için izin başvurusunda bulunmuştur. 15 Eylül 2022 tarihinde Lefkoşa Polis Müdürlüğü Cürümleri Önleme Şubesi'nden görevli bir polis memuru, dilekçe imzacısı Yönetim Kurulu Başkanı Süreyya Çelmen Değer'i telefonla arayarak, dernek ile ilgili banka defteri ve mevcut diğer resmi belgelerle birlikte, 16 Eylül 2022 tarihinde Polis Müdürlüğü'ne gitmeleri gerektiğini belirtmiştir. Polis memurunun verdiği ilk bilgide, Kaymakamlık'tan gelen yazıda derneğin ismi farklı bir dernekle karıştırılmıştır. Daha sonra, Lefkoşa Polis Müdürlüğü Cürümleri Önleme Şubesi'ne görüşmeye çağrılacak derneklerin isimlerinin toplu halde gönderildiği anlaşılmıştır. Lefkoşa Polis Müdürlüğünde yapılan görüşmede polis, derneğin amaçlarını, ne amaçla bağış toplanacağını sormuş ve dernek YK üyelerinin "suç potansiyeli barındırabilecek" kişiler olup olmadıklarını anlamak için bir dizi kişisel bilgiler de almıştır. Bu sorulardan bazıları, YK üyelerinin evli ve çocuklu olup olmadıkları gibi sorulardır. Görüşme sonrasında YK temsilcilerine, kısa sürede Lefkoşa Kaymakamlığı'na olumlu görüş ile geri döneleceği belirtilmiş ve görüşme tamamlanmıştır. Lefkoşa Kaymakamlığı'ndan 6 Ekim 2022 tarihinde bağış makbuzunun basım onay yazısı gelmiş, böylelikle süreç 35 iş gününde tamamlanabilmiştir.

Vaka İncelemesi: Kuir Kıbrıs Derneği Bağış Makbuzu alma süreci

Kuir Kıbrıs, biten bağış makbuzunu yenilemek için, YK tarafından onaylı bir dilekçe ile Lefkoşa Kaymakamlığı'na başvurmuştur. Dilekçede yeni bağış makbuzu talebi belirtilmesine rağmen Kaymakamlık'tan eski bağış makbuzlarının sistemde görünmediği ve O'dan bağış makbuzu almaları gerektiği söylenmiştir. Bu karışıklık derneğin yaklaşık 9 ay kadar bağış almamalarına sebep olmuştur. Tekrar yapılan görüşmeler neticesinde karşılıklı anlaşılmış, fakat izin yazısı öncesi eski bağış makbuzları hakkında polise ifade vermeleri istenmiştir. Polisin eski bağış makbuzlarının Kaymakamlığa teslim edilmesi gerektiğini söylemesi üzerine kullanılmamış makbuzlar teslim edilmiştir. Polis, dernek üyeleri ve çalışanlarından bağış makbuzu süreci hakkında detaylı bir ifade aldıktan sonra Kaymakamlığa gerekli incelemelerin yapıldığına dair bilgilendirmede bulunmuştur. İzinlendirmeyi içeren dilekçeyi Kaymakamlığa ulaştırmada gecikme ve sorunlar yaşanmıştır. Matbaada makbuzlar basıldıktan sonra bağış makbuzları mühürlenmesi için Kaymakamlığa götürülmüş fakat bu aşamada da dernekten yeniden YK onaylı dilekçe istenmiştir.

Bu çerçevede STÖ'lerin bir diğer gelir kaynağı yardım amaçlı piyango ve çekiliş düzenlemektir. Bunun için de ilgili kaymakamlıktan izin alması ve ayrıca piyango biletlerinin basılması için vergi dairesine ayrı bir başvuru yapılması gerekmektedir. STÖ'ler bu aktiviteyi 'Piyangolar Yasası'na göre yürütmektedir. Burada da kısıtlayıcı ve bürokratik bir sürü işlem gerekmektedir. Ayrıca 'yasaya' aykırılık tespit edilirse, 6 aya kadar hapis cezası ya da para cezası ya da her ikisine de çarptırılabilirliği söylenmektedir. Bu da oldukça ağır ve orantısız bir uygulamadır.

2.1.2. Kamu Fonları ve Destekleri

'Dernekler yasası'nda, kamu fonlarına ya da kamu desteğine erişim konusunda yasal bir kısıtlama yoktur. Fakat sağlanan kamu fonları ve desteği oldukça sınırlıdır. SiTi 2022 anket sonucuna göre devlet tarafından destek verilmemesi, STÖ'lerin neredeyse yarısının en büyük sorunu olarak gösterilmiştir. Fon veren kurumlar Cumhurbaşkanlığı, Cumhuriyet Meclisi, Başbakanlık, Başbakanlığa bağlı Gençlik Dairesi, Başbakan Yardımcılığı Turizm ve Çevre Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Ekonomi ve Enerji Bakanlığı, Kültür Dairesi ve Spor Dairesi ile sınırlıdır. Başbakanlığa bağlı Gençlik Dairesi ve Kültür Dairesi tarafından verilen fonlar hariç, diğer fonlar için açık duyuru yapılmadan, herhangi bir önceden belirlenmiş kritere dayandırılmadan STÖ'lerin inisiyatif alarak başvurmaları üzerine değerlendirilerek verilir. Bu kurumlarda da STÖ'nün amaç ve faaliyetleri, fonun ne için kullanılacağı, iki-toplumlu olup-olmadığı, bu fonu alacak kurumun uluslararası fonlardan yararlanıp yararlanmadığı gibi konular belirleyici olabilir. Özellikle daha önce bünyesindeki sivil toplumdaki kişilerin yer aldığı Değerlendirme Komitesi bulunan Kültür Dairesi son yıllarda, bu komiteyi etkisiz hale getirmiş ama fon dağıtmaya da devam etmiştir. Alınan verilere göre 2022 yılında, ayrılan miktarlar şu şekildedir: Dernek, birlik, kurum ve kuruluşlara (kamu fonları) toplam, 1,500,000 TL. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler (hizmet karşılığı kamu desteği) toplam 20,932,263 TL.

Çocuk, sağlık gibi konularda savunmasız gruplara yönelik çeşitli hizmetler sunan STÖ'ler ile bazı kamu kurumları arasında çeşitli ortaklıklar vardır. Yönetimin sağlamakla yükümlü olduğu ancak bunu yapamadığı durumlarda STÖ'lerden hizmet almaktadır. Bu durum yasal metinlerde düzenlenmediği için ilgili kurum/daire ile STÖ arasında imzalanan protokoller ile düzenlenmektedir. Maliye Bakanlığından alınan bilgilere göre 2023 yılında sivil topluma ayrılan katkı ve fon bütçesi ise 1,855,041 TL olarak belirlenmiştir. Bütçeler ya da yapılacak yardımların amacı ve kapsamı belirlenmemiş ya da belirlenirken sivil toplum ile istişare edilmemiştir, böyle bir pratik yoktur.

2.1.2. Uluslararası Fonlar

Kıbrıs'ın kuzeyindeki *de facto* durum dolayısıyla sağlanan uluslararası fonlar kısıtlıdır. AB, sivil topluma düzenli olarak en büyük miktarda fon sağlayan uluslararası kuruluştur. 2022 yılında sivil topluma 2.5 milyon Euro ayrılmıştır. Bu fonlardan Mülteci Hakları, LGBTI+ hakları, sağlık hakkı gibi hak-odaklı örgütlerden çevre örgütlerine kadar birçok farklı tematik alanda çalışan örgüt yararlanmaktadır. Daha önceki fon programlarından farklı olarak AB hibe programı çerçevesinde grass-root inisiyatiflerin ve kapasitesi daha düşük olan yeni kurulmuş örgütlerin de fon almasının önü açılmıştır. Fakat proje başvuru süreci rekabetçi bir ortamda gerçekleşmekte, teknik bilgi, deneyim ve örgütsel kapasite gerektirmektedir. Bu kapasiteye sahip derneklerin sayısı azdır. Dahası, diğer gelir kaynaklarının zayıf olması, proje bitimi ile sürdürülebilirlik açısından endişe yaratmaktadır. AB dışında fon sağlayan diğer kuruluşlar arasında Birleşmiş Milletler (BM) Mülteci Yüksek Komiserliği fonu, Avrupa Ekonomik Topluluğu Fonları (EEA Grants), ABD, Fransız Elçiliği gibi farklı kurumlardan, farklı miktarlarda ve farklı amaçları olan kaynaklar da limitli olmasına rağmen mevcuttur.

'Dernekler Yasası'na göre, dernekler ve üst kuruluşlar, yurt dışındaki kişi, kurum ve kuruluşlardan bankalar aracılığıyla nakdi yardım alabilirler. Alacakları nakdi ve aynı yardımla ilgili olarak (projeleri de dahil) kaymakamlığa bildirim yapmakla yükümlüdürler. Dernekler ve üst kuruluşların gelir ve giderleri ile ilgili kaymakamlığa yıllık beyanname verme yükümlülüğü zaten mevcutken fazladan bildirim yükümlülüğü gereksiz bürokrasi ve yük yaratmaktadır. Aynı maddede yabancı dernekler ve yabancı uyruklu derneklerin uluslararası fonlara erişimi konusunda İçişleri Bakanlığının iznine tabi tutulmuştur. Ayrımcılık yasağı ve öznesi herkes olan örgütlenme özgürlüğünün sekteye uğramaması için bu farklı düzenlemeler değiştirilmelidir. Uygulamada kaymakamlıklar bu konuda derneklere baskı uygulamamakta ve bunların Genel Kurula ve Mali Raporla işlenmesini yeterli bulmaktadırlar. Yine de bu uygulama keyfiliğin önünü açmaktadır.

2.1.3. Ekonomik Faaliyetler

İzleme çerçevesinde muhasip ve STÖ'lerle yapılan görüşmelerde STÖ'lerin ekonomik faaliyetlerde bulunabilecekleri, bunun için yeni bir ekonomik birimin kurulmasının gerekmediği belirtilmiştir. 'Dernekler Yasası'nda bu konuda engelleyici bir düzenleme yoktur. Ama bir iktisadi faaliyette bulunan STÖ'lerin hesap tutanaklarına/mali raporlarına bu gelirleri yansıtmaları ve maliyeden sorumlu yerel kuruma başvurmaları/bildirimde bulunmaları gerekmektedir. STÖ'ler sadece ekonomik faaliyetleri için (kendi faaliyetlerinin giderlerini aşan gelirler için) vergiye tabiidirler ve uygulanan oran şirketlere uygulanan oranla aynıdır. Ekonomik faaliyetlerde bulunmak aynı zamanda örgüt kapasitesi de gerektirdiği için STÖ'ler nadiren ekonomik faaliyetlerde bulunmakta ve sundukları hizmetler/mallar için ödeme almak yerine bağış almayı tercih etmektedirler. Hayır kurumu statüsü olan kuruluşlar, Bakanlar Kurulu kararı ile özel şirket olarak kurulurlar ve kâr elde edebilirler ama örgütlerdeki kişiler bu gelirden faydalanamazlar, elde edilen gelir kuruma aktarılır.

2.2. Taşınmaz Mal Elde Etme

Taşınmaz mal elde etme ile ilgili 'Anayasa' "Her yurttaş, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, kamu yararı amacıyla ve yasa ile sınırlanabilir" denilmektedir ve hakkın öznesi olarak yurttaşları (gerçek ve tüzel kişiler) işaret ederek yabancıların taşınmaz mal elde edinme hakkını kısıtlar. AİHS ise bu hakkı, ayrımcılık yasağı ile uyumlu olarak her gerçek ve tüzel kişi şeklinde düzenlemiştir. STÖ'ler için taşınmaz mal edinme hakkı 'yerel mevzuat'ta 'Tüzel Kişiler (Taşınmaz Mal Kayıt) Yasası'nda düzenlenmiştir. Taşınmaz mal edinme başvuru sürecinde ilgili kuruluşun ticari kazanç için değil, yardım, hayır veya atletizm araçları veya sosyal amaçlar için kurulduğunu belirten resmi bir belgeyle Tapu ve Kadastro Dairesi Müdürüne sunulur. STÖ'lerin taşınmaz mal elde edilmesi 'Dernekler Yasası' madde 18'de "Dernekler ve üst kuruluşlar, Genel Kurullarının yetki vermesi üzerine taşınmaz mal satın alabilir veya satabilirler" denilmektedir. Aynı maddede yabancı/yabancı uyruklu dernekler için 'Taşınmaz Mal Edinme ve Uzun Vadeli Kiralama (Yabancılar) Yasası'na atıfta bulunarak farklı bir uygulamaya tabi tutmaktadır. Bu uygulamaya göre, gerçek veya tüzel kişiler önceden Bakanlar Kurulu'nun iznini almak koşulu ile taşınmaz mal satın alabilirler.

2.3. STÖ'lere Yönelik Mali, Vergi ve Aynı Devlet Desteği Mekanizmaları

2.3.1. Ekonomik Faaliyetler

Vergilendirme ile ilgili tüm düzenlemeler 'Kurumlar Vergi Yasası ve Gelir Vergisi Yasası' altında düzenlenir. Bu durum STÖ'ler için de geçerlidir. Konuyla ilgili olarak 'Dernekler Yasası' herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Kayıtlı STÖ'ler, kendilerine ait iktisadi bir işletme bulunmadığı sürece, kurum ('Kurumlar Vergisi Yasası', madde 7) ve gelir ('Gelir Vergisi Yasası', madde 8) vergilerinden muafırlar. Derneklerle ilgili bir diğer muafiyet, derneklere ait olan ve sadece üyelerin kullanımına açık, alkollü içki verilmeyen lokal, gazino ve lokanta gibi işletmeleri kurumlar vergisinden muaf tutmaktır.

'Katma Değer Vergisi (KDV) Yasası' STÖ'ler için, gümrük ve stopaj vergisi gibi KDV'yi zorunlu kılmaktadır. Sadece, "Bakanlar Kurulunca onaylanan sosyal amaçlı vakıf, kurum ve dernekler ile 'Beden Eğitimi ve Spor Yasası' uyarınca tescil edilen federasyonlar" için, "kültür, eğitim ve sosyal amaçlı" istisnalara yer verilmiştir. Bu da farklı sivil toplum örgütlenme türleri arasında eşitsizliğe sebep olmaktadır. Özellikle 'Hayır Kurumları Yasası' altında, Bakanlar Kurulunca onaylanan örgütler için olan istisnalar dikkat çekmektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere, STÖ'ler seçtikleri muhasebe usulüne göre gelir ve giderlerini ilgili kaymakamlığa iletir. İlgili memur kontrol eder ve gerekli görürse maliyeye aktarır. Kaymakamlığın vergi peşine düşme yetkisi yoktur. Özellikle yeni kurulmuş ve mali ve insan kaynakları kısıtlı olan STÖ'ler için, bir muhasip ve/veya avukattan yardım almadan tüm bu uygulamalara haiz olunması çok zordur ve uygulamada sorunlar yaşamalarına sebep olabilir.

2.3.2. Kurumsal ve Şahsi Bağışlarda Sağlanan Vergi Teşvikleri

'Gelir Vergisi Yasası' 8. maddede, bağışçılara bazı vergi teşvikleri sağlamaktadır. Bu teşvikler hem ilgili kurumların çalışma alanları hem de kapsama giren örgütler ('yasa' ile oluşturulan kuruluşlara, spor kulüplerine ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan vakıflara ve hayır kurumlarına) bakımından kısıtlanmıştır. Bunun dışında, şirketlerin sponsorluk anlaşmaları yapma ve yardım tutarının %100'üne kadar vergiden düşürülmesi de mümkündür, fakat bu sponsorluk anlaşmalarının çerçevesi 'eğitim, sağlık, spor, kültür, sanat ve bilimsel araştırma' olarak kısıtlanmıştır. Kurumlar vergi 'yasası'nda da bazı düzenlemeler mevcuttur fakat bahsi geçen 'yasalar' oldukça karışıktır ve uzmanlık alanı olmayan bireyler için anlaşılması ve kullanılması çok zordur.

Hayır Kurumları: Özel bir tüzel kişilik şekli ve Hayır Kurumlarına tanınan ayrıcalıklar

Hayır kurumları özel bir örgütlenme şekli olarak 'Hayır Kurumları Yasası' ile düzenlenmiştir. Hayır Kuruluşları eğitsel, edebi, bilimsel veya kamusal amaç ile ve bakanlar kurulu onayıyla ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olur. Bu süreçle ilgili kriterler ve prosedürler, keyfiliğe ve farklı uygulamalara yol açabilecek şekilde, net olarak düzenlenmemiştir. Ayrı bir tüzel kişilik statüsüne neden ihtiyaç olduğu, bunun dernek ve vakıflardan yapısal olarak nasıl farklılaştığı ve kararın neden Kıbrıs'ın kuzey kesimindeki en yüksek siyasi organa bırakıldığı açık değildir. Elde edilen listeye göre 74 Hayır Kurumu vardır. Hayır kurumları için, ilgili 'yasa'larda derneklerden farklı olarak ekstra vergi indirimleri ve teşvikler bulunmaktadır. Bu hem şahıs hem de tüzel kişiliklerin yaptığı bağışlarla ilgili teşvikleri ve kurumların vergi muafiyetlerini/teşviklerini içermektedir.

Tüm STÖ'ler için vergi muafiyetleri ve diğer imtiyazlardan faydalanma sürecini şeffaflaştırmak için 'yasal mevzuatta' düzenlemeler yapmak ya Hayır Kurumları Statüsünü kaldırmak ya da böyle bir statü almak için takip edilecek kriterlerin ve prosedürlerin net bir şekilde belirlenmesi ve onay makamı olarak Bakanlar Kurulu gibi üst düzey siyasi bir organın onayına tabi tutulmamalı daha teknik bir seviyede uygulanmalıdır.

3. SİVİL TOPLUMUN KARAR ALMA SÜREÇLERİNE KATILIMI

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHUS),²³ halkın karar alma süreçlerine katılımını tanır ve her vatandaş için güvence altına alır. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Karar Alma Sürecine Sivil Katılım için İyi Uygulama Kodu²⁴ ise, sivil katılımı “bireylerin sivil toplum kuruluşları, dernekler, topluluklar gibi resmi olmayan kurumların hizmet ve genel kamu politikası oluşturma süreçlerine katılımları” olarak tanımlamaktadır. Katılım seviyeleri; bilgiye erişim, danışma süreci, aktif katılım ve diyalog olarak çeşitlenir.

Yerelde, ‘Meclis İç Tüzüğü’nde gerçekleştirilen yasal değişiklikler ile ilgili sivil toplumun karar-almaya katılım süreçleri belirlenmiştir. Gerekli görülmesi durumunda STÖ’ler davet edilmektedir. Burada verilen sürelerin kısalığı ve alınan yorumların keyfi bir şekilde değerlendirmeye açık olması sıkıntılıdır. Olumlu bir örnek olarak 2022 yılında, Yayın Yüksek Kurulu’nun (YYK) önerisi olarak gelen ‘Kamu ve Özel Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları (Değişiklik) Yasa Tasarısı’nın sivil toplum tarafından eleştirilmesi üzerine Cumhuriyet Meclisi Hukuk, Siyasi İşler ve Dış İlişkiler Komitesi, ilgili STÖ’leri görüşlerini sunmak üzere komiteye davet etmiştir, bunun sonucunda tasarı görüş ve öneriler dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir.²⁵ Ancak, bunun yanında geçmiş yıllarda dernekleri doğrudan etkileyen birçok konuda sürecin ‘oldu bitti’ye getirildiği; ya da çağrılarak görüşlerin alındığı ama uygulamada o görüşlere yer verilmediği örneklerin sayısı da az değildir.

Konuyla ilgili ‘mevzuat’a bakıldığında ise şu sorunlar dikkat çekmektedir;²⁶

- Hiçbirinde bu işbirliğinin şartları, içeriği vb hususlara yer verilmemiştir.
- “Teşvik etmek” veya “işbirliği sağlamak” gibi muğlak ifadeler vardır.
- ‘Yasa’ların bir kısmında STÖ’lerin ilgili ‘yasa’ kapsamında oluşturulan danışma kurulu vb. dahil edilmesi yönünde düzenlemeler bulunmaktadır.
- STÖ’lerin danışma organlarında yer alması güvence altına alınmamakta ve ‘idare’ye bu noktada oldukça geniş bir takdir alanı bırakılmaktadır.

Uygulamada sivil toplum ile kamu kuruluşları arasındaki etkileşim sınırlıdır ve genel olarak sivil toplumun inisiyatif alması ve ısrarcı olmasını gerektirir. 2022 yılında Kadından Yaşama Destek Derneği ile Eğitim Bakanlığı okullarda toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi hedefleyen bir protokol imzalamış fakat daha sonra bu protokol tek taraflı olarak Bakanlık tarafından bir gerekçe gösterilmeden iptal edilmiş, ve diyalog ve işbirliği sonlandırılmıştır.

Savunuculuk konusunda özellikle hak odaklı çalışan STÖ’ler son yıllarda kendilerini geliştirmişlerdir. Yine de savunuculuk için gereken deneyim ve bilgisi ya da insan kaynağı olmayan ve çoğunluğu oluşturan örgütler için durum daha farklıdır. İlgili bakanlık ve dairelerde, STÖ odak noktası olmamasına rağmen bir yetkilinin kişisel inisiyatif olarak ilgilenmesi ve kişisel ilişkiler aracılığı ile diyalogun kurulduğu örnekler mevcuttur fakat STÖ’lerle yapılan mülakatlarda genelde sonuca gidilmediği ifade edilmiştir. Mülakata katılan derneklerin değindikleri üzere, kamu görevlilerinin sıklıkla görev değişimlerinden dolayı kurulan stratejik iletişimler uzun ömürlü olamamaktadır. Aynı şekilde, ‘yasa’ değişikliği çalışmalarının çok uzun ve meşakkatli geçtiği, ülkedeki kaygan siyaset sebebiyle yetkililerin değiştiği ve etkin istişare yürütmenin mümkün olmadığı da belirtilmiştir.

²⁴ <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eed5c>

²⁵ <https://haberkibris.com/ozturk-ve-talat-kamu-ve-ozel-radyo-ve-televizyonların-kurulus-ve-yayınları-değişiklik-yasa-tasarısını-değerlendirdi-1053-2022-10-04.html>

²⁶ Ayata Gökçeççek, Özgürlüğüne İlişkin Yasal Analiz Raporu (Sivil Alan 2016), 21

KIBRIS'IN KUZEYİNDE BARIŞÇIL TOPLANMA ÖZGÜRLÜĞÜ BAĞLAMINDA DURUM ANALİZİ

ODIHR ve Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tarafından 2010 yılında yayınlanan 'Barışçıl Toplanma Özgürlüğüne İlişkin Kılavuz İlkeler'ine göre toplanma, "bir dizi bireyin ortak bir ifade amacı için kamuya açık bir yerde kasıtlı ve geçici olarak bulunmasıdır"²⁷ şeklinde tanımlanmış ve sadece barışçıl toplanmalar koruma altına alınmıştır. MSHUS'un 21. maddesinde de toplanma hakkı tanınmış ve kısıtlama olarak sadece 'ulusal güvenlik veya kamu emniyeti, kamu düzeni (ordre public), genel sağlık veya ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda gerekli olan ve yasalara uygun olarak getirilenler dışında hiçbir kısıtlama getirilemez' denilmiştir. Barışçıl eylemler 1 saat gibi kısa sürebileceği gibi günlerce süren bir eylem şeklinde de tercih edilebilir. Aynı şekilde eylemler önceden planlanmış olabileceği gibi acil bir durum karşısında spontane olarak da gerçekleştirilmelidir.

'Anayasa'da bu hak (hem düzenleme hem de katılma) sadece yurttaşlar için anayasal koruma altına alınmıştır. Bu durum AİHS'nin ayrımcılık yasağı ile çelişkili bir düzenlemedir. Keza, AİHM ülkede yasal ikametgahı bulunmayan kişilerin dahi toplanma özgürlüğünün olduğunu açıkça belirtmektedir.²⁸ Uygulamaya bakıldığı zaman yabancıların bu haklarına erişimde sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Özellikle yabancı öğrenciler ve Kürt örgütlenmelerde bu sorun öne çıkmaktadır. **Afrika Gazetesi**²⁹ olaylarında olduğu üzere yerel örgütler için de örgütlenme türü (sendika, dernek, inisiyatif) ve eylem hedeflerine göre, uygulamada kolluk kuvvetlerinin yaklaşımı farklılıklar gösterebilmektedir.

Vaka İncelemesi: Yabancıların Barışçıl Toplanma Hakkı_VOIS Cyprus İnisiyatifi

VOIS, yukarıda da aktarıldığı gibi, uluslararası öğrencilerin hak savunuculuğunu yapan bir örgüt olarak, önce barışçıl toplanma hakkını kullanarak kamuoyu yaratmak istemiş fakat yetkili merciler tarafından bu talepleri reddedilmiştir. Bu konuyla ilgili yapılan mülakatta VOIS üyeleri şunları söylemişlerdir: "Evet, aslında yabancıların toplanmasına izin verilmiyor ve yetkilileri önceden bilgilendirip tüm kurallara uyulduğundan emin olsak bile, bunun için sınır dışı edilebileceğimiz birkaç kez söylendi. Bunu daha önce iki kez yapmaya çalıştık, biri 2020'de Lefkoşa'da nefret söylemi ve ırkçılığa karşı toplandığımızda, o zaman da baskı ve tehditler aldık. İkinci kez 2021'de Lefkoşa'da, genel olarak uluslararası öğrenciler ve onlar için kötüleşen yaşam koşulları için yaptık. Polisi önceden bilgilendirmiştik ve ertesi gün geldiğimizde belki de ⁴⁰tan fazla polis memurunun bizi beklediğini görünce şaşırдық, bizi yasadışı bir örgüt ilan etmek ve şiddetle tehdit ettikten sonra parlamentonun önünde yapmamıza izin vermediler ve bunun yerine bizi bir kavşağa taşıdılar. VOIS olarak diğer ikisinin yanı sıra 2020 yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde ırkçılığa karşı bir yürüyüşe de katıldık, 2022 yılında yerel STÖ'ler tarafından Kıbrıs'ın kuzey kesiminin genel koşulları hakkında bir yürüyüşe de katıldık ve VOIS tarafından organize edilmemiş bu yürüyüş sırasında bile, bize yabancıların toplanmasının aslında yasadışı olduğunu söyleyen iki sivil polis memuru vardı".

²⁷ Venice Commission and OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly (3rd edn, 2020), 15, para 1.2.

²⁸ Cisse v. France, Başvuru No: 51346/99, 9 Nisan 2022, AİHM.

²⁹ <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/193541-kuzey-kibris-ta-afrika-gazetesi-ne-saldiri>

1. İZİNLENDİRME VE BİLGİLENDİRME SÜRECİ

AGİT/ODIHR, Barışçıl Toplanma Özgürlüğüne İlişkin Kılavuz İlkelerine göre “Temel bir hak olarak, barışçıl toplanma özgürlüğü mümkün olduğu ölçüde herhangi bir düzenlemeye tabi olmaksızın kullanılmalıdır. Kanunda açıkça yasaklanmayan her şeyin izin verilebilir olduğu varsayılmalı ve toplanmak isteyenlerin bunu yapmak için izin almaları gerek memelidir. Özgürlük lehine bir karine ‘yasada’ açık ve net bir şekilde belirlenmelidir.”³⁰ Barışçıl bir toplantıyı yasaklama kararı her zaman açık ve doğrulanabilir kanıtlara dayanmalı ve son çare olarak başvurulmalıdır.

‘Fasıl 32 Toplanma ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’nın 4. maddesine göre; Kaymakamlığa, belirlenmiş bir şekilde bir dilekçe sunulur; böyle bir toplantının veya gösteri yürüyüşünün asayişini olumsuz yönde etkileme olasılığı olmadığı kanaat getirilmesi halinde ise, belirli koşullarda, Kaymakam, toplantı ve gösteri yürüyüşüne izin verebilir. Umumi olmayan bir yerde toplantı ve gösteri yürüyüşünün Bakanlar Kurulunun ısdar edeceği bir emirname ile yasaklanabileceği, 5. maddede düzenlenmektedir. İzinsiz veya izin şartlarına aykırı olarak yapılan herhangi bir gösteri yürüyüşünün, Kaymakamlık tarafından durdurulabileceği veya yürüyüşün dağılmasını emredebileceği, 6. maddede düzenlenmektedir.

‘Bölüm 32 Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’, 1958 yılında yürürlüğe girmiş ve 1983 yılında yapılan prosedürel küçük değişiklikler dışında güncellenmemiş bir yasadır. Keza, Yüksek Mahkeme de bu ‘yasa’nın geri kalmış ve ‘Anayasa’nın çizdiği çerçeve dışında kalan kısımlarının uygulamaya uygun olmadığını açıkça belirtmektedir. Yargıtay, 2014 yılında konuyla ilgili olarak “Anayasası’nın 32. maddesi ışığında, toplantı ve gösteri yürüyüşü ile ilgili olarak, Fasıl 32’nin izin verme ile ilgili kurallarının uygulanma olanağı kalmadığı bilinen bir gerçektir. Yasal düzenleme yapılmamış olmakla birlikte, bu konuda sadece Kaymakamlığa yazılı bildirim yapılmaktadır” şeklinde karar vermiştir.³¹ Buna rağmen, verilen geniş yetkilerin ‘yasada’ hâlâ mevcut bulunması istismara ve hak kısıtlamalarına elverişli bir zeminin mevcut olduğunu göstermektedir.

Güncel uygulamada herhangi bir eylem, sokak gösterisi veya protestosu için izin alma gerekliliğinin aranmadığı görünmektedir. Kullanılacak yolun trafiğinin düzenlenmesi veya bölgede yer alan herhangi bir ihtiyacın giderilmesi adına ilgili mercilere bilgilendirme yapılmakta fakat izin istenmemektedir. Mülakata katılan örgütler, özellikle geniş bir tabana ve belli ölçüde sosyal olaylar ve politikalar üzerinde etkileri olan sendikalar, eylem kararını aldıktan sonra sadece kamuoyuna ve basına duyurduklarını, bildirim ya da izin yoluna gitmediklerini söylemişler (süresiz grevler hariç) ve genelde bu duyuruların ardından polisin kendileri ile iletişime geçerek eylemle ilgili bilgi aldıklarını belirtmişlerdir. Eylem alanına ses sistemi ve/veya platform kurulacaksa, ‘Toplanma ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’na göre kaymakamlık, ‘Çevre Yasası’na göre çevresel gürültü konularında ilgili belediye ve çevre dairesinden izin alınmaktadır. Özellikle Çevre Dairesi tarafından ses sistemi için izin alınmazsa, ses sistemi kuranlara ceza kesilmekte ve ekipmanlara el konulmaktadır. STÖ’lerde ise kaymakamlığa bildirim yapma pratiği daha çok tercih edilmektedir. Sendikalar ve STÖ’lerle yapılan mülakatlarda sosyal medya ve/veya internet siteleri üzerinden organize edilen eylemlerle ilgili bir engelleme yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

30 Venice Commission and OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly (3rd edn, 2020), 15.

31 Birleştirilmiş Yargıtay/Ceza: 2-3-4-10-11-12-/2012, D.5/2014.

2. BARIŞÇIL TOPLANMA HAKKINA GETİRİLEN KISITLAMALAR

Barışçıl toplanma özgürlüğü temel bir insan hakkı olmasına rağmen örgütlenme özgürlüğünde de olduğu gibi, AİHS'nin 11 (2) maddesi ve/veya MSHUS'nin 21. maddesinde de düzenlendiği şekliyle, ulusal güvenlik veya kamu güvenliği, düzensizliğin veya suçun önlenmesi, sağlığın veya genel ahlakın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleri ile kısıtlanabilir. Bu kısıtlamalar ancak kanunla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli görülmüş olmalıdır. 'Bilgi Edinme Hakkı Yasası' bağlamında, çoğunlukla barışçıl toplanma eylemlerinin gerçekleştiği Lefkoşa, Mağusa ve Girne olmak üzere 3 büyük kentin kaymakamlıklarına dilekçede bulunularak 2022 yılında reddedilen ya da kısıtlama getirilen başvuruların ve gerekçelerinin neler oldukları sorulmuş, fakat 'yasa'da öngörülen sürenin aşılmış olmasına rağmen Girne Kaymakamlığı hariç bu dilekçelere cevap alınamadığından bu konudaki veriler kısıtlı kalmıştır. Girne Kaymakamlığından alınan verilere göre 2022 yılında Kıbrıs Türk toplumu, Türkiye, İran ve Filipin vatandaşlığı olan 18 kişi tarafından başvuru yapılmış bunların 15 tanesine olumlu görüş verilmiştir. 2 tanesi başvuru tarihi ile etkinlik tarihinin yakın olması dolayısıyla gerekli incelemelerin yapılamayacağı, 1 tanesi de trafiği olumsuz etkileyeceği gerekçeleri ile reddedilmiştir. Gerçi çevrilen 3 vakada ilgili 'yasa' takip edilmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere, toplanma özgürlüğünü kısıtlayıcı olan bu uygulama ile ilgili olarak AHİM³² hükümetin ve diğer organların günlük işlerinin eş zamanlı olarak gerçekleşmesine izin verecek şekilde bir toplantıyı kolaylaştırmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Kamuya açık toplantıların araç ve yaya trafiği, iş faaliyetleri gibi rutin günlük faaliyetlere geçici bir müdahale veya aksamaya neden olabileceğini de kabul etmiştir.³³

Barışçıl toplanma hakkını kullanan örgütlerle yapılan mülakatlarda, geçmişte T.C. Büyükelçiliği önünde ya da Meclis salonu içinde yapılacak eylemlerde polis tarafından müdahalelerde bulunduğu belirtilmiştir. Yine mülakatlardan edinilen bilgiye göre, kritik olarak kabul edilen eylemlerde, kitle, eylem alanı olarak belirlenen bölgenin uzağına itilebildiği belirtilmiştir. Toplantıların mesajın hedefinden çok uzakta yapmaya zorlanması bu hakkının etkili bir şekilde kullanılmasını engellemektedir.³⁴

Eylemin konusuna ve hedef kitlesine göre (örneğin başka bir ülke başbakanı veya cumhurbaşkanına karşı bir eylemde) eylemcilere karşı tavır ve müdahale biçiminin sertleşebildiği de belirtilmiştir. Örneğin 24.08.2022 tarihinde 'Belediyeler (Değişiklik) Yasası'na karşı meclis önünde gerçekleşen eylemde belediyelere ait iş araçları Meclis önüne çekilmeye çalışılırken polisin müdahalesi üzerine kısa süreli arbede yaşanmıştır. Yine 28.09.2022 tarihinde TC tarafından projelendirilen 'Külliyeye' projesine karşı çıkmak üzere yapılan eylemde bazı eylemcilerin dikenli telleri aşarak inşaat alanına girmek istemesi üzerine eylemcilere polis müdahale etmiş ve eylemciler ile polis arasında kısa süreli arbede yaşanmıştır. Eylemi takip eden günlerde eyleme katılan iki kişi gözaltına alınmış ve haklarında dava açılmıştır.

32 (Sergey Kuznetsov / Rusya 2008)

33 (Oya Ataman/Türkiye, 2007, para. 38)

34 OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly (2011)

3. BARIŞÇIL EYLEMLERDE KOLLUK KUVVETLERİNİN YAKLAŞIMI

Barışçıl toplanma özgürlüğü kapsamında gerçekleştirilen eylemlerde polisin (kolluk kuvvetlerinin) hem kolaylaştırma görevi hem de belirli bir oranda müdahale yetkisi vardır. Bu görevlerini uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde yerine getirebilmeleri için polislerin, hem insan hakları hem de kalabalık yönetimi ilke ve uygulamaları konularında eğitimden geçmeleri gerekmektedir.³⁵ Bu konuda ‘mevzuatta’ açık düzenlemelerin olması da çok önemlidir.

‘51/1984 sayılı yasa’ kolluk kuvvetlerinin eylemler esnasındaki görev ve yetkilerine dair düzenlemeler içermektedir.³⁶ Bu düzenlemelerde polisin ‘yasada’ tanımlı sebeplerle eylemin yapıldığı yerde/ yakın çevresinde; toplumun ve devletin duyarlı noktaları olarak kendilerine amirlerince bildirilen noktaları bilmek, tanımak ve bunları öncelikle korumak görevine haizdir denilmektedir.³⁷ Yargıtay’ın yukarıda verilen yasal çerçeveyi incelemesine müteakip tespit ettiği üzere de “Sayılan bu yetki ve görevler içinde, polisin umumi yerleri, toplantı ve gösteri yürüyüşüne kapatabilme yetkisi bulunmamaktadır”.³⁸ Barışçıl bir toplantı sırasında polisin rolü, kamu güvenliğini sağlamak ve barışçıl bir şekilde protesto gösterisi yapanların bunu aksatmadan yapmalarına izin verirken sivil düzeni korumaktır. Polis ayrıca ilgili kanun ve yönetmeliklere uyulmasını sağlamak için de hazır bulunabilir. Polis aynı zamanda katılımcıları, halkın diğer üyeleri veya karşıt göstericiler gibi devlet dışı aktörlerin müdahalesine veya şiddetine karşı korumalıdır.³⁹ Barışçıl toplantıları düzenleyenlere veya bu toplantılara katılanlara gereksiz yükler getirmemelidir.

İlgili ‘yasa’ kamu huzurunu tesis etme gibi geniş yorumlanabilir görevlerine istinaden belli gösteri ve yürüyüşlere belli sınırlamalar getirebilmektedir. Örneğin, Yüksek Mahkeme, T.C. Büyükçeşliliği önünde eylem yapan sendikaların Büyükçeşliliğin kapısına gidip siyah çelenk bırakmasının polis tarafından engellenmesini, o dönem Türkiye’de gerçekleşen bombalı saldırılar ışığında Büyükçeşlilik binasının korunmasının meşru bir sebep olmasından kaynaklandığını, dolayısıyla polisin gösteri ve yürüyüş hakkını ihlal ettiğinden “söz etmenin kolay olmadığını” belirtmiştir.⁴⁰ Dolayısıyla, her ne kadar polisin barışçıl eylemleri engellemeye veya kısıtlamaya dair açık yetkileri olmasa da, ‘yasada’ belirtilen yetkilerin geniş yorumlanması halinde polis kamu güvenliği ve huzuru bağlamında değerlendirdiği durumlarda barışçıl eylemlerin gidişatlarına belli müdahale ve kısıtlamalarda bulunabilmektedir. Bir eylemde, sokakta yer alan eylemcileri şiddete eğilimli kişilerin tavır ve davranışlarından sorumlu tutmayıp ayrıştıracak, güvenlik sağlayacak bir uygulama gereklidir, bireyler yalnızca kendi eylemlerinden sorumlu tutulmalıdır.⁴¹

Sendikalarla yapılan mülakatlarda sendikalar başta olmak üzere örgütlerin büyük çaplı ve iki toplumlu eylem düzenleyecekleri zaman, kendi güvenliklerini sağlamak için düzenlemeler yaptığını öğrenilmiştir. Bu da polise karşı eylemcilerin güvenliğini sağlamak noktasında güvensizliği işaret etmektedir. Yapılan mülakatlarda kolluk kuvvetlerinin bu görevi iyi bir şekilde yerine getirmedikleri iddia edilmiş, ‘aksine ekonomik-demokratik taleplerin yükseldiği eylemlerde toplanan kitleyi provoke edecek ve neticesinde şiddete dönüşecek müdahalelerde buldukları, yetkili makamların kendi görüşleriyle ters toplantılarda daha çok müdahale ettikleri belirtilmiştir. Sendika yetkilileri, yakın tarihte böyle bir örnek yaşanmamasının sebebini sokağa çıkan kitlelerin sağduyulu davranmalarına bağlamışlardır. Yine de, tehdit içeren bir ihbar alınması durumunda, polisi bu konuda bilgilendirdiklerini eklemişlerdir. AİHM kararında, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını kullanan eylemcileri başkalarının saldırgan eylemlerinden korumak için tedbir alma sorumluluğuna işaret edilmiştir.⁴² Mülakat yapılan sendikalar olumlu bir gelişme olarak, son dönemlerde polisin kendileriyle eylemlerle ilgili diyalog kurmaya başladıklarını eklemişler, fakat bunun tarafların insiyatifi ile yürütüldüğünün altını çizmişlerdir.

35 OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly (2011)

36 ‘51/1984 Polis Örgütü (Kuruluş, Görev ve Yetkileri) Yasası, Madde 8(20), 85(1), 85(5)(a), 85(6), 92(4)’.

37 Birleştirilmiş Yargıtay/ Ceza: 2-3-4-10-11-12-/2012, D.5/2014.

38 Birleştirilmiş Yargıtay/ Ceza: 2-3-4-10-11-12-/2012, D.5/2014.

39 OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly (2011)

40 Yüksek İdare Mahkemesi 184/2016, D.2/2020.

41 (AİHM, Ezelin vs Fransa, 1991)

42 (Ouranio Toxo ve Diğerleri / Yunanistan, 2005, para. 43)

Kolluk güçlerinin orantısız güç kullanması konusunda yapılan mülakatlarda 19 Temmuz 2011 tarihinde dönemin T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın adayı ziyaretinde gerçekleşen olayların altı çizilmiştir.⁴³ Genelde eylemciler de eylemlere gelen polisler de aynıdır ve küçük bir toplum olmanın bir getirisi olarak eylemciler ve kolluk kuvvetleri birbirini tanımaktadır. Bu da eylemlerde karşı karşıya gelen polisler ve eylemciler arasında sert arbedeler yaşanmamasının başlıca sebebidir. Bu spesifik olayda müdahale için görevlendirilen polisler Lefkoşa dışından getirilmişlerdir. Eylemlerde kullanılan pankartlar üzerinden müdahale de yakın geçmişte yaşanan sorunlar arasındadır. Bu açıdan ifade özgürlüğü de kolluk güçleri tarafından gerekli gördükleri durumlarda, eylemler sırasında ihlal edilebilmektedir.

Yapılan mülakatlardan, basın taramasından ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler neticesinde 2022 yılında Kıbrıs'ın kuzeyinde 39 barışçıl toplantı ve eylemin gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. 2022'de en geniş katılımlı eylem 1 Nisan 2022'de binlerce kişinin katılımı ve "Toplumsal Yok Oluşa ve Yoksulluğa Hayır" sloganıyla Başbakanlık önünde gerçekleşen genel grev ve eylem olmuştur. Başbakanlık binası önünde polisinin geniş güvenlik önlemleri aldığı görülmüş, eylemde herhangi bir arbede, taşkınlık ya da şiddet yaşanmamış, polis eyleme müdahalede bulunmamıştır. Konuşmalar sırasında KTAMS Başkanı jammer ile internet ve telefon erişimlerinin engellendiğini savunmuş daha sonra bu konu ile ilgili bir açıklama ve takip yapılmamış fakat telefon operatörlerinin yetersiz kapasitesi olabileceği söylenmiştir. 12-13 Haziran tarihlerinde, Kıbrıs Türk Gazeteciler Birliği organizasyonunda birçok siyasi parti, sivil toplum ve desteğiyle meclis önünde "Özgürlük İçin 24 Saat" eylemi gerçekleşmiş, bu eylemde polis eylemcilere müdahalede bulunmamış ve herhangi bir gerginlik veya şiddet yaşanmamıştır. Eylemin bir noktasında eylemcilerden bir kısmı Meclis Genel Kuruluna gözlemci olarak katılmış ve ağızlarını bantlayıp ayağa kalkarak protesto ettikten sonra meclis binasından sorunsuzca ve müdahale görmeden çıkmışlardır. Bu eylemler sonucu ilgili 'yasa' tasarıları rafa kaldırılmıştır. Bir diğer geniş katılımlı eylem ise, 24 Ağustos 2022'de sendikalar, sivil toplum ve 'vatandaşların' desteği ile, 'Belediyeler Yasası'nda yapılmak istenen değişikliğe karşı Meclis önünde gerçekleşmiştir. Kıbrıs'ın kuzeyinin dört bir yanından Belediye çalışanları eyleme katılmak amacıyla Meclis'e gelmeye çalışırken İskele bölgesinden gelmekte olan ve belediye çalışanlarını ve başkanlarını taşıyan otobüs durdurulup geçici olarak polis tarafından el konulmuştur Ayrıca belediyelerde örgütlü sendikaların Meclis önündeki eylemi sırasında belediyelere ait iş araçları Meclis önüne çekilmeye çalışırken polisin müdahalesi üzerine kısa süreli arbede yaşanmıştır. Bunun dışında, 2022 yılında, KTAMS'ın Kamu Hizmeti Komisyonu'nda gerçekleştirdiği eylem sonucu eylemcilerin toplantı talepleri üzerine alındıkları odada izinsiz ses kayıtları alınmış ve daha sonra görüşme gerçekleşmeden polis çağrılarak polisin nezaretinde (ısrarı ile) eylemciler dışarı alınıp tek tek isimleri alınmıştır. Ardından bu kişiler Lefkoşa Polis Genel Müdürlüğü'ne götürülüp haklarında soruşturma başlatılmıştır. Bu suç duyuruları ileri gitmemiş, Kamu Hizmeti Komisyonu da geri adım atmıştır.

43 <https://gazedekibris.com/polis-siddetine-yabanci-degiliz-19-temmuz-2011/>

Bir diğerk vakada Hayvan Üreticileri ve Yetiştiricileri Birliğı Başkanı ve üreticilerin, 12 Mayıs 2022’de Cumhurbaşkanlığı ve Süt Endüstrisi Kurumu (SÜTEK)’in önünde gerçekleştirmeye çalıştıkları gübre dökme eylemi sırasında 6 kişi tutuklanmıştır. Son olarak Yüksek Danışma Kurulu toplantısını protesto etmek için Milli Eğitim Bakanlığı önünde 5 Ağustos’ta iki büyük öğretmen sendikasının birlikte organize ettiği eylemde sendika üyeleri, Yüksek Danışma Kurulu toplantısına danışmanlarıyla birlikte girmek istemişler ancak polis engeliyle karşılaşmışlardır. Bakanlığın ‘sadece 6 kişi ile toplantıya katılabilecekleri’ şartını kabul etmeyen sendikalar, konuyu yargıya taşıyacaklarını belirterek eylemi sonlandırmışlardır. Eylemin ardından 22 öğretmenin polise ifade vermeye çağrıldığı belirtilmiştir.

‘Fasıl 154 Ceza Yasası’ yasadışı toplantı suçunu düzenlemekte ve işbu durumda bir yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Mahkeme, konu ile ilgili bir kararında, işbu maddelerin şiddet kullanan kişileri kapsayacak şekilde yorumlamış, silahsız ve saldırsız toplanan kişileri muaf tutarak bir ayırma gitmiştir.⁴⁴ Mahkemenin yukarıda bahsedilen meseledeki yaklaşımı uluslararası standartlar ve ‘Anayasa’ ile uyumlu bir yaklaşım olmakla beraber, alt mahkeme kararı olduğu cihetle içtihat oluşturmamakta ve dolayısıyla kişilerin bu maddelerin geniş yorumlarının benimsendiği durumlarda cezai kovuşturma ve soruşturma süreçlerine tabii tutulma risklerini ortadan kaldırmamaktadır. Keza, mahkeme konu ile ilgili karar üretinceye değin devam eden kovuşturma, soruşturma ve yargılama süreci, maddi ve manevi sonuçlar doğurmakta, ifade özgürlüklerini toplanma özgürlükleri aracılığıyla kullanmak isteyen gruplar arasında soğutucu bir etki yarattığı gerçeğini değiştirmektedir. Yapılan mülakatlarda, özellikle mahkeme süreçlerinin eylemcilerin katılım oranını düşürdüğü ve eylem organizatörlerine devamlı dava açılmasının caydırıcı etki yarattığı belirtilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kıbrıs’ın kuzeyinde örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlükleri ‘Anayasa’da temel hak olarak düzenlenmiştir. Bu haklara erişim konusundaki düzenleme ve uygulamalar uluslararası standartların çok gerisinde olmamakla birlikte, özellikle hem ‘Anayasa’da hem de iç ‘mevzuat’ta düzenlendikleri haliyle sadece ‘yuttaşlar’ı özne olarak almakta, ‘yabancılar’ için ciddi kısıtlamalar getirmektedir. Bu bağlamda ‘yabancılar’ ile ‘vatandaşlar’ arasında, iç hukuk haline getirilen uluslararası sözleşmelerle uyumsuz olarak, temel hak ve özgürlükler bağlamında derin bir ayırım oluşmakta, bu hakkın yerli yabancı ayırımı yapmaksızın geçerli olduğu belirtilen AIHS ve MSHS ile ters düşmektedir. Ayrıca, haklar ile ilgili kısıtlamalarla ilgili kullanılan ‘genel ahlak’ ve ‘gibi nedenlere’ ifadeleri geniş bir yorumlamanın önünü açmakla bu haklara erişimde kısıtlama getirebilecek niteliktedir.

Örgütlenme özgürlüğü bağlamında ‘Anayasa’, sivil toplumdaki farklı örgütlenme şekillerini şemsiyesi altına alacak şekilde genel bir “örgütlenme hakkı ve özgürlüğü” olarak düzenlenmemiştir. Dernekler, vakıflar, sendikalar gibi örgütlenme biçimleri ayrı ayrı düzenlenmiş ve kayıt olmadan çalışan inisiyatifler gibi örgütlenme biçimleri dışarıda bırakılmıştır. Tüm örgütlenme biçimlerinin eşit haklara sahip ve kapsayıcı şekilde tek bir maddede düzenlenmesi tüm sivil toplum örgütlerinin haklarının yasal koruma kapsamı altına alınması önemlidir. ‘Anayasa’da, “yasanın öngördüğü durumlarda, dernekler yargıç kararıyla kapatılabilir” denilmektedir. Buradaki esas sorun “yargıç kararına kadar kaymakamlıklara tanıdığı faaliyetten süresiz alıkonulabilir” düzenlemesidir. Burada “gecikmede sakınca bulunan durumlarda” ucu açık bir ifadedir ve keyfiliğın önünü açarak örgütlenme özgürlüğü bağlamında tehdit oluşturmaktadır.

44 Lefkoşa Ceza Mahkemesi, Afrika davası, Dava No: 1336/2018.

Dernek kurma ve yürütme konusunda ilgili yerel ‘mevzuat’ ve uygulama açısından öne çıkan bulgular ve öneriler şu şekildedir:

- 2016’da güncellenen ‘Dernekler Yasası’ genel olarak derneklerin kurulmasını kolaylaştırıp amaç ve faaliyetlerini gerçekleştirmeleri konusunda bu hakka ciddi zarar verici kısıtlamalar getirmeyen bir yapıya sahiptir. Fakat bağış toplama, vergi muafiyetleri, mali raporlama gibi birçok farklı düzenlemenin, farklı ‘yasalar’ altında yapılmış olması uygulamada hem STÖ’ler hem de uygulayıcı makamlar tarafından sorunlara ve tutarsızlıklara sebep olmakta ve sivil toplum için elverişli ortamı olumsuz etkilemektedir. Derneklerle ilgili tüm düzenlemelerin sivil toplumun işlevi ve yapısı dikkate alınarak ve derneklerin yasal oluşumu, amaçları ve faaliyetleri lehine iyi niyet karinesi ışığında, uluslararası standartlara uygun düzenlemelerle tek bir ‘yasa’ altında toplanması ya da yeniden düzenlenmesi bu hakka erişimin önündeki kısıtlamaları ortadan kaldıracaktır.
- Genel olarak karar vericilerle ve uygulamada yetkili kurumlarla yapılan görüşmelerde hakları kısıtlayıcı eğilimler gözlenmektedir. Alınan karar ve uygulamalar derneklerin kötü niyetli olabileceği düşünülerek düzenlenmektedir. Bunların derneklerin yasal oluşumu, amaçları ve faaliyetleri lehine iyi niyet karinesi çerçevesinde değerlendirilmesi ve ilgili ‘yasa’ ve politikaların buna göre belirlenmesi örgütlenme özgürlüğüne erişim bağlamında çok önemlidir.
- Dernek kurma ve derneklere üye olma hakkı sadece 18 yaşını tamamlamış ‘yurttaşlara (vatan-daşlara)’ tanınmıştır. Vakıflar için ise bir ilgili ‘yasada’ bir dine mensup olma şartı aranmaktadır. ‘Dernekler yasası’nda yabancılar, yabancı uyruklu dernekler/üst kuruluşlar ve çocuklar için kısıtlamalar getirilmiştir. Kısıtlayıcı maddelerin ilgili ‘yasa’lardan çıkarılması ve ‘yurttaşlığa’ veya dine dayalı düzenlemelerin kaldırılması gerekmektedir. Benzer bir şekilde çocukların örgütlenme özgürlüğünün de önünü açıcı bir şekilde, ilgili ‘yasa’nın yeniden düzenlenmesi şarttır.
- Kıbrıs’ın kuzeyinde yabancı dernek kaydı bulunmamaktadır. Yabancı dernekler için, dernek kurma, üye olma, kurulacak derneğin amaçları, raporlama ve fonlara erişim gibi konularda ekstra bürokrasi ve izne tabi tutulma gibi ciddi kısıtlamalar mevcuttur. Bu ayrımcılık toplanma özgürlüğü için de geçerlidir; “yabancılar barışçıl toplanma eylemi düzenleyemez veya bu eylemlere katılmaz” denilmektedir. Kıbrıs’ın kuzeyine çalışmak veya okumak ya da mülteci olarak gelen ve sayıca fazla olan bu dezavantajlı gruplara mensup bireylerin diğer haklarla birlikte örgütlenme, barışçıl toplanma ve ifade özgürlüklerinin eşitlik ilkesine göre ilgili ‘mevzuat’ta bütünlüklü olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.
- ‘Mevzuat’ sadece resmi dernekleri tanımakta, gayriresmi (kayıt yaptırmadan faaliyet gösteren) örgütlenmeleri kapsamamaktadır. Genelde ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı olan gruplar tarafından oluşturulan ve özellikle fonlara erişim konusunda sıkıntı yaşayan bu tür örgütlenmelerin de hukuka aykırı sayılmadan faaliyet göstermelerine izin verecek şekilde tanınmaları özellikle önemlidir.
- Kayıt süreci ile ilgili istenilen belgeler, örgütlenme özgürlüğünü ciddi anlamda engelleyici nitelikte değildir. Fakat, dernek tüzüklerinde yer alması gereken bilgiler çok geniş tutulmuştur. Özellikle kurucuların ikamet adreslerinin ve meslek bilgilerinin zorunlu olması sakıncalıdır. Ayrıca adres gösterme zorunluluğu, yeni örgütlenen bir grup için zorlayıcı olabilmektedir. Özellikle faaliyetleri yürütmek için fiziksel bir mekânın gerekliliğinin önemini yitirdiği dijital çağda bu uygulama yeniden değerlendirilmeli ve ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.

- ‘Yasa’da belirtilmiş olmamasına rağmen, dernek tüzükleri kaymakamlık tarafından kontrol edilmek üzere Başsavcılığa yollanmaktadır. Hukukçu kadrolarındaki eksiklik ve yetersizlik nedeniyle Başsavcılığa gönderilen tüzüklerin kontrolü, 60 günlük sürenin aşılmasına sebep olabilmektedir. Bu konuda ‘yasa’da gerekli düzeltmelere gidilerek hukuki kontrollerin tercihen Bakanlık bünyesinde yapılması ya da Başsavcılığın bu sorumluluğunu düzenleyecek şekilde ilgili ‘yasa’nın tadil edilmesi yerinde olacaktır.
- Denetim konusunda ise, ‘yasa’ her ne kadar iç denetim esastır dese de, ‘yasa’nın düzenlediği şekliyle, kaymakamlıklara verilen denetim hakkı konusu sıkıntılıdır. Derneğe ait tüm bilgi, belgelere erişim ve derneğe ait fiziksel mekanlar için de geçerlidir. Özel şirketlerin denetimi bakımından böyle ucu açık bir denetim öngörülmezken, STÖ’ler için bunların yeniden düşünülmesi, önceden belirlenmiş ve uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve derneklerin özerkliklerine saygılı bir düzenleme yapılması önemlidir.
- Uygulamada derneklerle ilgili yetkili kurumlar İçişleri Bakanlığı, Merkez Kaymakamlık ve ilgili bölge kaymakamlıklarıdır. Hem sivil toplum hem de yetkili kurumlarla yapılan görüşmelerde kaymakamlıklardaki insan kaynağı eksikliğinden ve bölgeler arası yaşanan farklılıklardan kaynaklı problemler öne çıkmıştır. Kayıt ve raporlamada yaşanan sıkıntılar, uzayan ve bazen yasal süreyi aşan kayıt süreçleri, ‘yasa’nın net olmamasından kaynaklanmaktadır. ‘Dernekler Yasası’ ile ilgili sivil toplum-karar vericilerin ortak çalışmasıyla geliştirilecek kılavuz dokümanın uygulamadaki bu farklılıkları gidermesi beklenmektedir.

Derneklerin sürdürülebilirliği ve etkisi açılarından çok önemli bir yeri olan finansmana erişim konularında öne çıkan bulgular ve öneriler şu şekildedir:

- STÖ’ler için mali kaynaklara erişim ve dolayısıyla sürdürülebilirlik ciddi bir sorundur. Kıbrıs’ın kuzeyinde kayıtlı 1185 dernek vardır. Bunların neredeyse sadece yarısı faaldir. Yasal zemin birçok farklı ‘yasa’da düzenlenmiş olması nedeniyle karmaşıktır ve kaynak geliştirme için elverişli değildir.
- Sivil topluma ayrılan kamu fonları çok kısıtlıdır. Kamu fonlarına ya da kamu desteğine erişimde, ayrılan fonların ve fon veren kurumların çeşitliliği ile birlikte bunun için ayrılan bütçe de oldukça sınırlıdır. Demokrasinin en önemli kurumlarından sayılan sivil toplumun gelişimi için devlet bütçeleri belirlenirken sivil toplum ile istişare içinde, ihtiyaçlarına yönelik olarak daha çok kaynak yaratılarak sivil toplum desteklenmelidir. Ayrıca bu kaynaklar, güncel uygulamanın aksine, önceden belirlenmiş kriterlere dayandırılmalı, açık, şeffaf ve hesap verilebilir bir şekilde düzenlenmeli ve uygulanmalıdır.
- Uluslararası fonlar ise Kıbrıs’ın kuzeyindeki de facto durum nedeniyle kısıtlıdır. AB, sivil topluma düzenli olarak en büyük miktarda fon sağlayan uluslararası kuruluştur. AB dışında fon sağlayan diğer kuruluşlar arasında BM Mülteci Yüksek Komiserliği fonu, EEA Grants, ABD, Fransız Büyükelçiliği gibi farklı kurumlardan, farklı miktarlarda ve farklı amaçları olan kaynaklar da limitli olmasına rağmen mevcuttur. STÖ’lerin fona erişimi ile ilgili kısıtlamalar yoktur fakat yabancı nitelikli dernekler izin sürecine tabidirler.
- STÖ’lerin başlıca gelir kaynaklarından olan bağış toplama, piyango ve çekilişler bakımından öngörülen düzenlemeler sadece dernekler için değil tüm bağış toplamak isteyen gerçek ve tüzel kişiler içindir. Bu düzenlemeler kaymakamlık, polis, belediye gibi kurumlarca izinlendirmeye tabidir ve hapis cezası gibi orantısız cezalar da içermektedir. Yapıları gereği gelirlerinin büyük bir kısmını bağışlardan edinen, kâr amacı gütmeyen ve toplumun genel iyiliği hedefiyle çalışan STÖ’ler için ilgili düzenlemelerin ayrıca yasalaştırılması yerinde olacaktır. Yapılacak düzenlemede, güncel düzenlemelerden farklı olarak, yardım toplayacak bir STÖ’nün ilgili makamlarca izin sürecine tabi tutulmaması, hapis cezası gibi ağır yaptırımların olmaması, ayrıca, reaktif ve proaktif gelir çeşitlerinin de aynı düzenlemeye tabi olmaması gerekmektedir. Bu konuda derneğin bağış makbuzlarının kaymakamlık tarafından mühürlenmesi için, derneğin tescil edilmiş bir dernek olması ve bundan elde edecekleri gelirleri mali raporlarına yansıtması yeterli olmalıdır. Ayrıca günümüz teknolojisi ve online bağış mekanizmaları da düzenlemede dikkate alınmalıdır.

İşlevsel bir demokrasi için elzem olan sivil toplumun karar alma süreçlerine dahiliyeti konusunda öne çıkan bulgular ve öneriler şu şekildedir:

- Uygulamada sivil toplum ile kamu kuruluşları arasındaki etkileşim sınırlıdır ve genel olarak sivil toplumun inisiyatif alması ve ısrarcı olmasını gerektirir. ‘Yasa’ değişikliği çalışmalarının çok uzun ve meşakkatli olması, ülkedeki kaygan siyaset sebebiyle kamu görevlileri ile yetkililerin sıklıkla değişmesi ve etkin istişare yürütmenin mümkün olmaması önemli sorunlardır. Bu bağlamda, STÖ’lerle danışma süreçleri için kriterler ve standartlar ivedilikle geliştirilmeli ve tüm karar alma birimlerinde odak noktaları oluşturularak sivil toplumla iyileştirilmiş ve sürdürülebilir ilişkiler kurulmalıdır.
- Sivil toplumun yasama süreçlerine katılımı ‘Meclis iç tüzüğü’nde düzenlenmiştir. Fakat görüş bildirmek için tanınan süre kısadır, etkili bir katılım için bu sürelerin uzatılması yerinde olacaktır. Ayrıca, ‘yasa’da belirtildiği ve uygulamada görüldüğü üzere, sivil toplumun sürece dahil olması, kanun koyucuların inisiyatifine kalmıştır. Bu sürecin daha bağlayıcı olacak ve sivil toplumun katılımını etkinleştirecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.
- ‘Yerel mevzuat’ın katılım ile ilgili düzenlemeleri çok sınırlıdır ve sadece 15 ‘yasa’da buna yer verilmektedir. Hiçbirinde bu iş birliğinin şartları, içeriği belirlenmemiştir. Kullanılan ifadeler “teşvik etmek” veya “işbirliği sağlamak” gibi bağlayıcılıktan uzak ifadelerdir. ‘Yasaların’ bir kısmında STÖ’lerin ilgili ‘yasa’ kapsamında oluşturulan danışma kurulu vb. dahil edilmeleri yönünde düzenlemeler bulunmaktadır. STÖ’lerin danışma organlarında yer almaları güvence altına alınmamakta ve idareye bu noktada geniş bir takdir alanı bırakılmaktadır.

Barışçıl toplanma özgürlüğü ile ilgili öne çıkan bulgular ve öneriler şu şekildedir:

- Barışçıl toplanma özgürlüğü ile ilgili ‘mevzuat’ problemlidir. 1958 yılında yürürlüğe giren ‘Bölüm 32 Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’ ve 1929 yılında yürürlüğe giren ‘Ceza Yasası’nın yasadışı toplantı suçu ile ayaklanma suçunu tanımlayan maddesi geniş ölçekli bir güncellemeye uğramamıştır. ‘Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası’, gösteri ve/veya yürüyüşlerin kaymakamlığın iznine tabii olması ve kaymakamlık tarafından yasaklanabilmesi gibi demokratik anlamda geri kalmış düzenlemeler içermektedir. ‘Ceza Yasası’ ise, hangi toplantıların yasadışı sayılabileceklerine ilişkin geniş kriterler içermekte ve bu hakkın kullanımında caydırıcı unsur olabilmektedir. Bu ‘yasa’larda ilgili yeniliklerin demokratik bir çerçevede ve uluslararası standartlara uygun olarak yapılması gerekmektedir. İlgili ‘yasa’ maddeleri kolluk kuvvetleri tarafından geniş bir şekilde yorumlanabilmektedir. Böylesi durumlarda ilgili kişilerin (eylemcilerin) 2022’de de yaşandığı üzere, cezai kovuşturma ve soruşturma süreçlerine tabii tutulmaları söz konusu olabilmektedir. Mahkemenin konuyla ilgili karar üretinceye değin devam eden kovuşturma, soruşturma ve yargılama süreci, maddi ve manevi sonuçlar doğurmakta, ifade özgürlüklerini toplanma özgürlükleri aracılığıyla kullanmak isteyen gruplar arasında soğutucu bir etki yaratabilmektedir.
- Mevcut yasal metinlerdeki bu sıkıntılar Yüksek Mahkeme, Yargıtay ve alt mahkemeler tarafından tanınmaktadır. Yüksek Mahkeme, ‘Anayasa’nın çizdiği çerçeve dışında kalan kısımlarının uygulamaya uygun olmadığını açıkça belirtmektedir. Yargıtay’ın “Yasal düzenleme yapılmamış olmakla birlikte, bu konuda sadece Kaymakamlığa yazılı bildirim yapılmaktadır” gibi kararları mevcuttur. Bu da uygulamada bu hakkın kullanılmasını bir nebze kolaylaştırmaktadır. Fakat hakkın kullanımının uluslararası standartlara göre düzenlenmiş yasalarca korunuyor olmaması hak ihlalleri boyutunda ciddi bir potansiyel yaratmaktadır.
- Güncel uygulamaya göre, herhangi bir eylem, sokak gösterisi veya protestosu için izin alma gerekliliği yoktur. Kısıtlamalar, eylemin konusuna, kimin organize ettiğine ve nerede yapılacağına göre değişiklik gösterebilmektedir. Sendikalar, birlikler gibi toplumda güçlü bir pozisyonu olan örgütler bildirim dahi yapmadan eylem düzenleyebilir iken, daha küçük ölçekli örgütlenme türleri izin almak durumunda kalabilmektedirler. Hatta yabancıların düzenledikleri eylem ve gösteriler başta olmak üzere kaymakamlıkların izin vermediği vakalar da mevcuttur. Bu hakkın ‘yasalarca’ düzenlenerek tüm gerçek ve tüzel kişilere eşit olarak tanınması ve kısıtlamaların ancak ‘kanunla’ öngörülmüş ve demokratik bir toplumda gerekli görülmüş olması gerekmektedir.

 Girne Caddesi 168, Lefkoşa

 insanhaklariplatformu@gmail.com

 ihp.hrp **ihp.hrp** **ihp_hrp**

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. İçerik tamamıyla İnsan Hakları Platformu sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmağ zorunda değildir.

**İnsan
Hakları
Platformu**
Human Rights Platform